

Την Κυριακή 13 Αύγουστου 2006, στὸ πλαίσιο τῶν ἐκδηλώσεων «ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑ» που διοργανώνονται καὶ ἔτος ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ συμβούλιο τοῦ ἱεροῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ὑδρας, ἔγινε ἡ ἐπίσημη παρουσίαση τῶν ἀκόλουθων δύο ὑδραικῶν βιβλίων τοῦ Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη:

- 'Ο Γέρων Τερόθεος (1762-1814). Η πολιτεία τοῦ κτίτορος τῆς ἵερᾶς μονῆς προφήτου Ἡλιού Ὑδρας καὶ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ Βίου του, Ἀθῆναι 2000
- Τὰ χειρόγραφα βιζαντινῆς μουσικῆς-Νησιωτικὴς Ἐλλάς, τόμος Α': Ὑδρα, Ἀθῆναι 2005

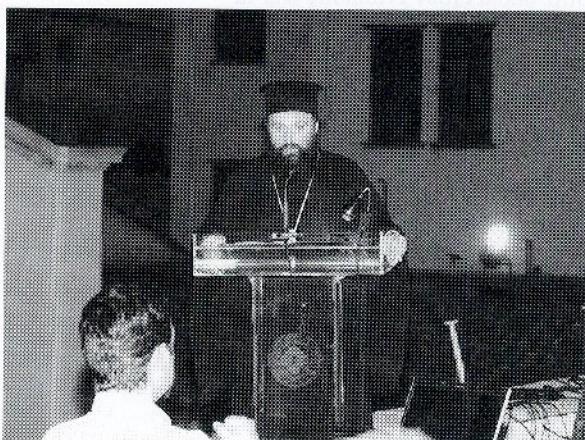
Ἡ ἐκδήλωση πραγματοποιήθηκε στὸν ὑποβλητικὸ χῶρο τοῦ «δώματος» τοῦ παλαιοῦ καθοδωνοστασίου τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ὑδρας· πλῆθος Ὑδραιών καὶ φιλυδραιών παρακολούθησαν ἡνὶ παρουσίαση, ὑπὸ τῷ φῶς ἐνὸς ὀλόγιου μονῆς αὐγούστιακου φεγγαριοῦ.

Τὴν ἐκδήλωση ἀνοιξε ὁ ιρωθιεράς τοῦ ἱεροῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Φανερωμένης Ὑδρας, καὶ γενικὸς ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος τῆς μητρόπολης Ὑδρας, π. Ἀκίνδυνος Δαρδανός, ὁ όποῖος εἶπε τὰ ἔξι:

Στὸ πλαίσιο τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων «ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑ 2006» ἐντάσσεται καὶ ἡ ἀποφινὴ πνευματικὴ ἐκδήλωση τῆς παρουσίασης τῶν ὑδραικῶν μελετηράτων τοῦ καθηγητῆ τοῦ Γράμματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη. Πρόκειται γιὰ τὰ βιβλία: 'Ο Γέρων Τερόθεος (1762-1814). Η πολιτεία τοῦ κτίτορος τῆς ἵερᾶς μονῆς προφήτου Ἡλιού Ὑδρας καὶ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ Βίου του, Ἀθῆναι 2000 καὶ Τὰ χειρόγραφα βιζαντινῆς μουσικῆς-Νησιωτικὴς Ἐλλάς, τόμος Α': Ὑδρα, Ἀθῆναι 2005.

Χαρόμαστε ἴδιαίτερα, διότι στὸ παλαίριο τοῦτο ἰστορικὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας –καὶ μάλιστα σ αὐτὸν τὸν ἰστορικὸ χῶρο– παρουσιάζονται γιὰ πρώτη φορὰ οἱ πνευματικοὶ καρποὶ τοῦ φιλιάτου καθηγητοῦ κ. Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη, ὁ όποῖος προσέγγισε καὶ μελέτησε, μετ' ἐπιστήμης καὶ χάριτος, ὅλα τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, ἀφ' ἐνὸς μὲν γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ κτίτορος τῆς ἰστορικῆς μονῆς τοῦ προφήτου Ἡλιού, γέροντος πνευματικοῦ πατρός, μυσταγωγοῦ καὶ διδασκάλου, Τεροθέου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἀξιόλογα καὶ σπάνια μουσικὰ χειρόγραφα τῆς Ὑδρας.

Ἐύλογία μεγίστη ἀποτελεῖ δὲ τὸ γεγονός ὅτι καὶ τὰ δύο προαναφερθέντα πονήματα ἐκδόθηκαν μὲ χορηγίες δύο ἱερῶν μονῶν τοῦ νησιοῦ

μας. Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὴν Ἱερὰ μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλίου καὶ τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Ἰαναγίας μας.

Τὴν ἀποφινὴν πνευματικὴν σύναξην τιμοῦν μὲ τὴν παρουσία τους δύο ἐκλεκτοὶ καὶ διακεκριμένοι πανεπιστηματικοὶ διδάσκαλοι. Ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Δημήτριος Γόνης, ποὺ θὰ παρουσιάσει τὸ βιβλίο Ὁ γέρων Ἱερόθεος καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Τριματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γρηγόριος Στάθης, ποὺ θὰ παρουσιάσει τὸ βιβλίο Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς-Νησιωτικῆς Ἑλλάς-Ύδρα. Τοὺς εὐχαριστοῦμε ἀπὸ καρδιᾶς, διότι ἀποδέχθηκαν τὴν ταπεινὴ μας πρόσκλησην, ὑποβλήθηκαν στὸν κόπο τοῦ ταξιδίου καὶ τιμοῦν ἔστι, μὲ τὴν παρουσία τους, τὴν ἀποφινὴν ἐκδήλωσή μας.

Τέλος, εὐχαριστοῦμε καὶ ὅλους ἑστᾶς, τοὺς ἀγαπητοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς, γιὰ τὴν τιμητικὴν παρουσία σας,

Τὴν βασικὴν εἰσαγωγικὴν ὄμιλίαν ἔκανε, στὴ συνέχεια, ἡ κ. *Κωνσταντίνα Ἀδαμοπούλου-Παύλου*, προϊσταμένη τοῦ Ἰστορικοῦ Ἀρχείου-Μουσείου Ὑδρας, ἐπιχειρώντας μιὰν ηρωτότυπη (καὶ ἔξαιρετικὰ χρήσιμη) ἱστορικὴ ἀποτίμηση τῶν κοινωνικο-θρησκευτικῶν συνθηκῶν οἰον τησ, ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 17ου ὥς τὰ μέσα (περίπου) τοῦ 19ου αἰώνα. Τὸ κείμενο αὐτῆς τῆς ὄμιλίας της δημοσιεύεται αὐτούσιο στὴ συνέχεια:

Ἐχω σόμερα τη χαρά και την ξεχωριστή τιμή να ανοίγω την αυλαία της παρουσίασης ενός συγγραφικού έργου, καθόλα σημαντικού επιστημονικά, επίπονου και κοπιώδους, ενός εξίσου σημαντικού και εξαιρέτου επιστήμονα, του αγαπητού Κυρίου Αχιλλέα Χαλδαιάκη, επίκουρου Καθηγητού της βυζαντινής μουσικολογίας και φραλτικής τέχνης στο τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πρόκειται για δύο πονήματα, καθοριστικά θεωρώ, για τον οκοπό για τον οποίο συνεγράφουσαν: το πρώτο με τίτλο *Ta χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς* και τον προσδιοριστικό υπότιτλο *Νησιωτική Ἑλλάς-Ύδρα* αφορά, καθώς και από τον τίτλο του εμφαίνεται, την περιγραφική δημιούσεων των βυζαντινών χειρόγραφων μουσικών κωδίκων που αιόκεινται στις μοναστηριακές ή ἄλλες βιβλιοθήκες του νησιού μας.

Τὸ δεύτερο με τὸν τίτλο *O Γέρων Ιερόθεος (1762-1814)* και τὸν υπότιτλο *H πολιτεία του κτίτορος της I. Μονής Προφήτου Ηλίου Ύδρας και κριτική ἐκδοσης του βίου του αποτελεί μία ξεχωριστή, ενδελεχή, μελέτη του βίου και του έργου του ιερομονάχου Ιεροθέου, ηγούμενου του αγιορείτικου κελιού της Μονής Σταυρονικάτα του Αγίου Όρους και κορυφαίου εκπροσώπου του κολλυβαδικού και φιλοσκαλικού κινήματος, ο οποίος προεπαναστατικά, στα 1813, κατέφθασε με τη συνοδεία του στην Ύδρα, αποτελούμενη αιό 15-20 αδελφούς και πατέρες Αγιορέτες και ίδρυσε την Ιερά Μονή του Προφήτου Ηλίου στο νησί μας.*

Η ανάγνωση αυτού του ευμεγέθους, ἀριστικού προϊόντος επιστημονικά, συγγραφικού έργου, με οδίγηση αρίστα στο συμπέρασμα ότι αιώτερος στόχος του συγ-

γραφέα μέσω αυτής της συγγραφής, εκτός βεβαίως της καθαυτό ερευνητικής και επιστημονικής σκοπιμότητας [πν οποία άρθρον διαθέτουν σαφώς και οι δύο εκδόσεις], δεν είναι μόνον η ανάδειξη της αξίας του μουσικού βυζαντινού και μεταβυζαντινού πλούτου ή η αιωνίων της οφειλόμενης τιμής και ευγνωμοσύνης στη μνήμη του επιφανούς θρησκευτικού και πνευματικού ανθρώπου, «του αγωνιστή του Χριστού», όπως πολύ εύστοχα χαρακτηρίζεται από τον ίδιο ο γέρων Ιερόθεος, Ο κ. Χαλδαίκης μέσω των έργων του στόχευσε ευθυτενώς στη θέση του –επιβεβλημένου θεωρώ-καθήκοντος όλων μας προς παραδειγματισμό και τόνωση του θρησκευτικού μας ζήλου και της εν γένει χροντής πορείας του βίου μας, «ίνα κρείσσονες γινόμεθα»....

Τις συγγραφές αυτές θα μας παρουσιάσουν αναλυτικά στη συνέχεια οι διακεκριμένοι πανεπιστημιακοί καθηγητές κ. Α. Γόνης και Γρ. Στάθης. Η δική μου συμβολή στη σημερινή εκδήλωση έγκειται στην ιστορική αποτίμηση της περιρρέουσας την Υδρα -στα χρόνια εκείνα- ατρόσφαιρας, με σκοπό να επισημανθούν οι τρέχουσες τότε κοινωνικές και θρησκευτικές συνθήκες έτοι ώστε, εντάσσοντας τα δύο συγκεκριμένα συγγραφικά πονήματα στο αντίστοιχο χρονικό πλαίσιο, να γίνει ακόμα περισσότερο κατανοπτή η ιδιαίτερη επιστημονική τους αξία.

Ηδη λοιπόν από τις αρχές του 17ου αιώνα οι ιερείς της Υδρας είχαν αναλάβει το χρέος κατέχοντας και καθοδήγησης των πρώτων Υδραιών εποίκων στα χριστιανικά τους καθήκοντα. Ήταν για το νησί οι πλέον μορφωμένοι της εποχής, εκτελώντας εκτός από καθήκοντα πνευματικών πατέρων και χρέου δικαστικά, δίνοντας –βάσει άγραφου εθιμικού δικαίου– λύσεις σε κάθε παρουσιαζόμενο πρόβλημα είτε κοινωνικό ήταν αυτό είτε επαγγελματικό, συνήθως δηλαδή ναυτικό ή γεωργοποιευνικό. Το θεοκρατικό τρόπον τινά αυτό ούσιμα επικράτησε καθ' όλον τον 18ο και τις αρχές του 19ου αιώνα, τουλάχιστον δηλαδή μέχρι το 1802, χρονιά κατά την οποία έφθασε στο νησί ο Γεώργιος Λήμα Βούλγαρης, γνωστός ως Μπέης, και τοποθετήθηκε από τους Τούρκους ως Διοικητής (μπάζ-κοτζάμπασης) και επόπτης (ναζίρης) της Υδρας και των Σπετσών.

Αρχικά π Υδρα υπαγόταν στη θρησκευτική δικαιοδοσία του Επισκόπου της Κύθου μέχρι το 1700, οπότε η Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης την έκανε Εξαρχία. Ο επίσκοπος Κύθου μάλιστα, σύμφωνα με τον ιστορικό Γ. Κριεζή, μετά το 1650 ερχόταν κάθε χρόνο στην Υδρα για την εποπτεία του χριστιανικού ποιμανίου του και τη χειροτονία ιερέων, προοδίδοντας με τον τρόπο αυτό μεγαλύτερο κύρος στη χριστιανική υπόσταση του μέχρι πρότινος άσπρου και άγνωστου αυτού νησιού.

Αργότερα π Υδρα υπάχθηκε στην Αρχιεπισκοπή Αιγαίνης, ενώ -καθώς διαπιστώνουμε μέσω από ανέκδοτα έγγραφα του 1777 που απόκεινται στη Μονή Προφήτου Ηλιού- για ένα διάστημα το νησί υπάχθηκε και στην Αρχιεπισκοπή Ευρίπου (Ευβοίας). Με την πάροδο του χρόνου και την προϊούσα κοινωνικοοικονομική άνοδο μέσω του εμπορίου και της ναυτιλίας της, η Υδρα αναγορεύθηκε, γύρω στα 1805, σε Αρχιεπισκοπή και τιμήθηκε με θρόνο Αρχιεπισκόπου, του επονομα-

ζόμενου Αιγίνης, Ύδρας και Πόρου. Από το γεγονός αυτό και μόνο μπορούμε να συναγάγουμε την εξαιρετική ευημερία και την μείζονος ομηρίας θέση που διακατείχε ήδη το νησί σε σχέση με τα λοιπά νησιά του Αργοσαρωνικού. Λιανύουμε τότε άλλωστε την περίοδο των πολέμων των γνωστών ως ναπολεοντείων (1797-1813), περίοδο κατά την οποία η Ύδρα, λόγω του ναυτεμπορίου αλλά και του λαθρεμπορίου κυρίως σιτηρών που διεξήγαγαν τα πλοία της στα αιολεισμένα λόγω των πολέμων ευρωπαϊκά λιμάνια, είχε φθάσει στο αιόγειο της οικονομικής και κοινωνικής της ακμής. Μάλιστα μεγαλοπρεπής όσο και κομψή και ειμβλητική επικοπική κατοικία είχε, κατά τα γνωστά, οικοδομηθεί στον αύλειο χώρο του ναού του Αγίου Βασιλείου στο Καμίνι και διατηρείτο εκεί μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, οπότε κατά τον Α. Λιγνό «βάνδαλοι χείρες την κατεδάφισαν».

Έργο του Αρχιεπισκόπου Αιγίνης Ύδρας και Πόρου, εκτός της επιστασίας των καθαυτό εκκλησιαστικών θεμάτων, ήταν (καθώς ήδη προαναφέραμε), και η δικαστική επίλυση τοπικών διαφορών. Το εκκλησιαστικό αυτό δικαστήριο συνέτασσε επίσης και επικύρωνε (με την υπογραφή του Αρχιεπισκόπου πάντοτε, όντος επικεφαλής ομάδας τιτλούχων κληρικών), διάφορες πράξεις, όπως διαθήκες, προικοσύμφωνα, αγοραπωλήσies κλπ. Αργότερα, προς τα τέλη του 18ου αιώνα, οι ιερείς επιφορτίστηκαν και με τη σύνταξη των ανά ενορίες καταλόγων των Υδραίων πολιτών, τους οποίους παρέδιναν κατόπιν στην υδραική κοινότητα με σκοπό την είσπραξη των φόρων. Η οργανωτική βάση και το τυπικό με το οποίο οι κατά καρούς Επίσκοποι είχαν φροντίσει να περιβάλλουν την εκκλησία της Ύδρας διαφαίνεται εκτός των άλλων και από έγγραφα της εποχής στα οποία προσυπογράφουν ιερείς με το όνομά τους ακολουθούμενο σχεδόν πάντοτε από αναφορά του τίτλου των ιερατικών καθηκόντων τους: «Αντώνιος ιερεύς και οικονόμος Ύδρας, Κυριάκος ιερεύς και οακελλάριος Ύδρας, Ιωάννης ιερεύς σκευοφύλαξ Ύδρας, Θεοχάρης ιερεύς οακελλίων Ύδρας» κλπ. Υδραίοι οι περιοστέροι ιερείς προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις του νησιού και έπρεπε -εκτός των άλλων- να είναι πρόσωπα ενάρετα, άμεμπτα και φιλοπρόόδια, ευοεβείς καπιχητές του «καλού καγαθού» με σκοπό να καταστήσουν την εκκλησία του Θεού ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά στηρίγματα του τόπου.

Βαθύτατα θρησκευόμενοι οι Υδραιοί της εποχής, είχαν φροντίσει για την ενίσχυση του σημαντικού συνεκτικού δεσμού της Εκκλησίας με την ίδρυση στον τόπο τους πλάθους ναών και ναΐδριων, έξι μοναστηριών, ακόμα και μοναχικών ασκηταριών και ιερών μετοχών, στην κατανυκτική ατμόσφαιρα των οποίων τελούσαν ανελλιπώς τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Σύμφωνα με μαρτυρίες από έγγραφα των αρχείων της Ύδρας, στα 1782 λειτουργούσαν στο νησί 22 ενοριακοί ναοί, στα 1820 είχαν αυξηθεί σε 38 και στα 1828 ο αριθμός των ενοριών του νησιού έφθανε τις 55.

Η έντονη θρησκευτικότητα των Υδραιών ήταν διάχυτη παντού, ακόμα και μέσα στα καράβια τους, όπου σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο της πρύμνης, κάτω από το απαραίτητο εικόνισμα του προστάτη αγίου, έκαψε ακατάπαυστα το καντάλι. Έγραψε σχετικά στα 1825, κατά την ειώδεκην του στην Ύδρα, ο Άγγλος περιηγητής M.J. Emerson: «...Σε όλα τα καράβια του στόλου υπήρχε ένα προσκυντήρι με την Ήαναγία και το καντάλι. Κάθε πρωί και κάθε βράδυ καπετάνιος και αξιωματικός προσεύχονταν μπροστά στην εικόνα. Στο πλιοβούλεμα το άφραμα του λιβανιού κυριαρχούσε στο κατάστρωμα...».

Πολλά είναι τα έγγραφα από το αρχείο της Ύδρας, που αποτελούν αδιάφευστες μαρτυρίες περί της αναγνώρισής της ως θρησκευτικού κέντρου υψίστης σπουδαιότητας, αφού μέσα από την ανάγνωσή τους συναντιούμε μοναστήρια του Αγίου Όρους και πολλών άλλων ελληνικών περιοχών είτε και αυτούς, ακόμη, τους Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως και Ιεροσολύμων, να ζητούν επανειλημένα - και αρκετές φορές να επιτυχάνουν- την γενναία οικονομική ουδρομή της υδραιϊκης κοινότητας.

Θρησκευτικό επίκεντρο (και μέχρι σήμερα άλλωστε) του νησιού, αποτελούσε το αρχικό ναΐδριο της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο λιμάνι της Ύδρας, ιδρυμένο στα 1643 από δύο έποικους, έναν ιερομόναχο και μία μοναχή που είχαν καταφθάσει στην Ύδρα ραζί με τις οικογένειες Νέγκα και Γκούμα από την Κύθνο. Αργότερα συμπληρώθηκε και μεταβλήθηκε στο περικαλλές, περιώνυμο σημερινό Μοναστήρι της Παναγίας.

Άλλα και μεταξύ των έξι περιονύμων μοναστηριών που λειτουργούσαν τότε στο νησί εξέχουσα θέση διακατείχε η μονή του Προφήτου Ηλίου, την οποία πραγματεύονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τα συγγραφικά ποντίματα του κ. Χαλδαάκη.

Θεόπνευστη και αγαθή τύχη θέλονε ο μοναχός Ιερόθεος, κατά κόσμον Ιωάννης Γεωργίου από τη Συλλήβεα των Καλαβρύτων, που ήδη γνώριζε την Ύδρα από προηγούμενο ταξίδι του σ' αυτήν στα 1787, όταν σε πλικία 25 ετών περαστικός από το νησί κατευθύνοταν στον τελικό προορισμό του στο Άγιο Όρος, να επιστρέψει ξανά σ' αυτήν. Πράγματι ο σεβάσμιος Γέροντας και ο 12μελής συνοδεία του, μετά την επειοδιακή αναχώρησή τους από το Άγιο Όρος, όπου –διαφωνώντας με το καθιερωμένο τυπικό- είχαν προσχωρήσει στην αναγεννητική κίνηση των κολλυβάδων, περιπλανήθηκαν για λίγο στην περιοχή της Μαγνησίας (Τρίκερι) και στις Σπέτσες και το Σεπτέμβριο του 1813, αφού πέρασαν για λίγο

από τη Μονή της Ζωοδόχου Πηγής του Ιιόρου, έφθασαν στην Ύδρα επισήμως προσκεκλημένοι από τους Υδραιούς προκρίτους, οι οποίοι μάλιστα είχαν αποστείλει για την παραλαβή τους από τον Πόρο ειδικό πλοίο. Η θρησκευτική ατμόσφαιρα που, όπως προανέφερα, ήταν παντού διάχυτη στο νησί και ο οεβαομός και το δέος που ένιωθαν πρόκριτοι και λαός για δι, τι είχε σχέση με το θείο διαφάνυκε ακόμα εντόντερα με τη θερμότατη υποδοχή που επεφύλαξαν όλοι οι Υδραιοί στον Ιεροθέο και στην ακολουθία του, εκφρασμένη μέσα από μεγάλη χαρά και ακόμη ζωηρότερο ενθουσιασμό.

Οι ευσεβείς μοναχοί επέλεξαν μεταξύ των τριών Μονών που τους υποδείχθηκαν την περιοχή του Προφήτου Ηλιού, ως τον πιο ψηφτότερο τόπο για να ζήσουν και να υπηρετήσουν το θείο. Ωστόσο στην περιοχή λειτουργούσε πέδη τότε μικρό ναΐδριο ή κελί ως μετόχη της Ιεράς Μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου κατά το αθωνικό ούστημα, στο οποίο ασκήτευε μάλιστα κάποιος μοναχός με το όνομα Ναθαναήλ. Φαίνεται ότι ο εν λόγω μοναχός και ο βίος του είχαν δημιουργήσει δυο αρέσκεια στους προκρίτους της Ύδρας. Συνεπώς η αποστολή της νέας αυτής -πολλά υποσχόμενης- αγιορείτικης συνοδείας με σκοπό την αναβάτωση της Μονής ήταν λύση λυτρωτική και για το λαό και τους άρχοντες της Ύδρας. Ηράγματι, καθώς αποδεικνύει πρωτογενής μαρτυρία από ανέκδοτο έγγραφο αποκείμενο στο Αρχείο της Ι. Μονής, η εγκατάσταση έγινε επίσημα και με κάθε τυπικό, ακόμα και με πρωτόκολλο παράδοσης-παραλαβής των εκκλησιαστικών σκευών, των βιβλίων, των σκευών νοικοκυριού, των αγιοροβάτων και λοιπών ζώων αλλά και των ιερών λειψάνων της Μονής (μεταξύ των οπίσιων λείψανα του Αγίου Παντελεήμονος, του Αγίου Μηνά, της Αγίας Βαρβάρας, της Αγίας Μπιτροδώρας, και του Αγίου Τύχωνος) που παρέδιδε ο απερχόμενος και δυσαρεστημένος Ναθαναήλ στον Ιερόθεο και τη συνοδεία του. Η δλη αναλυτικότατη στο σχετικό έγγραφο περιγραφή βοηθά σαφώς στην νοερή ανασύσταση της εικόνας του τότε υπάρχοντος μονυδρίου και αναδεικνύει την εξαιρετική αντίθεση με το επί των πημέρων του Ιεροθέου και των διαδόχων του συντελεσθέν έργο στην Μονή.

Η ίδρυση της μονής του Προφήτου Ηλιού πλαισιώθηκε αμέσως με τους κανόνες και το τυπικό της αθωνικής τελετουργίας που, ως επί το πλείστον, τηρείται και μέχρι σήμερα στον ιερότατο όσο και ιστορικό αυτό χώρο. Ο ίδιος ο πιού μενος Ιερόθεος είχε κύριο έργο του την ιερά εξομολόγηση του χριστιανικού ποιμνίου της Ύδρας, έργο με εξαιρετική αφοσίωση στο οποίο τελείωσε άλλωστε και τον σύντομο επίγειο βίο του, στις 9 Απριλίου 1814, σε ηλικία 52 μόλις ετών. Ο θάνατός του, επτά μόλις μίνυες μετά την άφιξή του στο νησί, το καταβύθισε στο πένθος. Την ιδιαίτερη πνευματική οχέσην και το δέσμιο του Ιεροθέου με τους Υδραιούς μαρτυρούν εξάλλου και τα λόγια του προκρίτου Σταμάτη Μπουντούρη, ευθύς μόλις πληροφορήθηκε το θάνατο του πηγουμένου: «πολλά καλύτερα το είχα να αποθάνω ένας από τους υιούς μου, παρά να υστερηθή η πατρίδα μας τοιούτου πνευματικού πατρός...

Είναι προφανές ότι η εγκαταβίωση τόσο του ιδίου του Ιεροθέου όσο και των μοναχών της ακολουθίας του στην Ιερά Μονή στηρίζόταν στην, κατά τους συνήθεις κανόνες, διατριβή μοναχού «υγιούς και ιδιάζοντος». Αυτό άλλωστε μαρτυρεί και παλαιότατο, εφθαρμένο και δυσανάγνωστο έγγραφο που απόκειται στο αρχείο της Μονής και στο οποίο περιγράφονται εναργώς και με λεπτομέρεια οι ιδιαίτερα κοπιώδεις και αυστηρές μοναχικές υποχρεώσεις επί καθημερινής εικοσιτετραώρου βάσεως.

Η κοπιώδης εργασία του Ιεροθέου (που, καθώς προαναφέραμε, έφυγε ατυχώς πολύ σύντομα από τη ζωή) καθώς και των κολλυβάδων μοναχών της ακολουθίας του, μετέτρεψε πολύ σύντομα την μέχρι πρότινος άσπρη Μονή και το γύρω χέρσο τοπίο της σε τόπο ευλογημένο, εύφορο και πλούσιο, αφρώδη σε κάθε ανάγκη υλική ή πνευματική του υδραϊκού ποιμνίου.

Τον αποδημίσαντα εις Κύριον γέροντα Ιερόθεο διαδέχθηκε 11 μέρες μετά, σύμφωνα πάντοτε με μαρτυρία από έγγραφο του αρχείου της Μονής, ο ιερομόναχος Ευθύμιος ο Βυζάντιος, όχι μόνο με την ομόφωνη εκλογή του ως ικανότερου από την μοναχική ακολουθία, αλλά και καθ' υπόδειξη και επιθυμία του προκατόχου του Ιεροθέου.

Με την επιστασία του νέου ηγουμένου Ευθυμίου κατεδαφίστηκε στα 1814 το παλαιό ναΐδριο και στη θέση του οικοδομήθηκε στα 1815 ο σημερινός ναός, αφιερωμένος στον Προφήτη Ηλία. Παράλληλα ο περίβολος της Μονής συμπληρωνόταν με διάφορα κτίσματα, ανάλογα με τις προκύπτουσες κάθε φορά ανάγκες, για να μεταφρωθεί τέλος στο σημερινό περικαλλές κτυριακό σύνολο, στο οποίο βρίσκει ανάπτυση, γαλήνη και καταφύγιο ο κάθε επισκεπτόμενος ευλαβής προσκυνητής.

Τον εξαιρετικό πνευματικό πλούτο της Μονής συμπληρώνουν ειώσις τα έντυπα μουσικά βιβλία της Μονής του προφήτου Ηλιού, τα οιοία απόκεινται στη Βιβλιοθήκη της Μονής και τα οιοία πραγματεύεται και περιγράφει αναλυτικώς το δεύτερο συγγραφικό έργο του αγαπητού κ. Χαλδαάκη. Βεβαίως υπάρχουν και προηγούμενες αναφορές στα εν λόγω μουσικά αρχειακά τεκμήρια από πολύ οιμαντικούς σχετικούς επιστήμονες, όπως ο Σ.Ι. Παπαϊωάννου στα 1925, ο Λίνος Ηολίτης μεταξύ των ετών 1959-1960 και ο εκλεκτός φίλος κ. Κρίτων Χρυσοχοΐδης στα 1975. Ωστόσο η πολύτιμη συνεισφορά του συγγραφέα του παρουσιαζόμενου οίμερα πονήματος έγκειται στην αναλυτική περιγραφή και καταλογογράφωση όλων των αριθμώς μουσικών χειρογράφων που βρίσκονται σήμερα στην Ύδρα, δηλαδή 56 ουνολικά κωδίκων βυζαντινής και μεταβυζαντικής φωλιτικής τέχνης. Πρόκειται για έργα που ευλογούν τη μνήμη των δημιουργών τους με την ποιητική δύναμην και την ιερότητα του περιεχομένου τους, έργα που δοξολογούν το Θεό αλλά και την ομορφιά των καιρών τους. Θεωρώ πράγματι ότι πρόκειται για έργα ευσεβών δημιουργών θαλερά και γι' αυτό αειδροσα. Όμως γι' αυτά θα μας μιλίσουν οι καθ' ύλην αρμόδιοι εκλεκτοί πανεπιστημιακοί καθηγητές, στους οποίους ασμένως παραχωρώ τον λόγο.

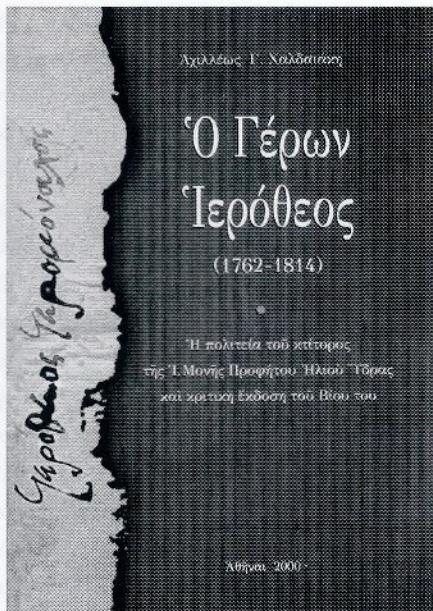
Άκολούθησε ή παρουσίαση τῶν δύο βιβλίων (καὶ δημοσιεύουμε στὴ συνέχεια –γιὰ τὸν ἴστορια τοῦ πράγματος— τὰ κείμενα αὐτῶν τῶν παρουσιάσεων): Τὸ πρῶτο βιβλίο [‘Ο Γέρων Τερόθεος (1762-1814)...] παρουσιάστηκε ἀπὸ τὸν κ. Δημήτριο Β. Γόνη, καθηγητὴ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν:

‘Η παρουσίαση ἐνὸς βιβλίου δὲν εἶναι εὔκολο ἔργο, ἰδιαίτερα ὅταν αὐτὴν πρέπει νὰ γίνει μπροστὰ σὲ κοινό, τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ οἱ γνώσεις τοῦ ὁποίου ποικίλουν, ὅταν ὁ παρουσιαστὴς ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὸν περιγραφικὸ χαρακτήρα τῆς παρουσιάσεως καὶ τέλος ὅταν δὲν ἔχει τὸν πρόθεον νὰ πλέξει τὸ «φαλάκρας ἐγκώμιον» τοῦ συγγραφέα.

Τὸ ὑπὸ παρουσίασθαι βιβλίο φέρει τὸν τίτλο ‘Ο γέρων Τερόθεος (1762-1814) καὶ ὑπότιτλο ‘Η πολιτεία τοῦ κτίτορος τῆς Ἱ. Μονῆς Ηροφίτου Ἡλιού “Υδρας καὶ κριτικὴ ἐκδοση τοῦ Βίου του. Η ἐκδοση τοῦ ἔργου πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Τερὰ Μονὴ τοῦ Προφίτου Ἡλιού “Υδρας τὸ ἔτος 2000. Τὸ περιεχόμενό του ἔκτείνεται σὲ 610 σελίδες.

Τὸ μελέτη αὐτὴν εἶναι Διπλωματικὴ Ἐργασία (Master), ποὺ κατατέθηκε πρὸς κρίση στὸ Τμῆμα Ιοινμαντικῆς (νῦν Κοινωνικῆς Θεολογίας) τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀξιολογήθηκε μὲ τὸ βαθμὸ «Ἄριστα» καὶ ἐγκρίθηκε τὸν 20ὴ Ιανουαρίου 1998. Μὲ ἄλλα λόγια ή παροῦσα Ἐργασία ἀποτελεῖ καρπὸ τῶν μεταπυχιακῶν σπουδῶν τοῦ κ. Ἀχιλλέα Χαλδαιάκην.

‘Οπωσδήποτε ἀφετηρία τῆς ἐρευνας τοῦ συγγραφέα ἀποτελεῖ ἡ κριτικὴ ἐκδοση τοῦ Βίου τοῦ μακαρίου πατρὸς Τεροθέου. Γιὰ δόσους ἀγνοοῦν τὸ νόημα τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως ὁρεῖται νὰ οπιμειώσω διὰ κριτικὴν ἐκδοσην εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἐρευνητοῦ νὰ ἀποκαταστήσει τὸ κείμενο στὸν ἀρχικὸν του μορφήν, διὼς δηλαδὴν τὸ ἔγραψε ὁ συγγραφέας. Ο ὄρισμὸς αὐτὸς τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως προϋποθέτει ταλαπωρημένο κείμενο ἀπὸ συνεχεῖς ἀντιγραφές. Στὸν περίπτωση δημοσίευσης τοῦ Βίου τοῦ γέροντος Τεροθέου ἡ κριτικὴ ἐκδοση λαμβάνει νέο περιεχόμενο. Ο κ. Χαλδαιάκης γιὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ Βίου εἶχε ἐνώπιόν του δύο χειρόγραφα. Τὸν ὑπ’ ἀριθμ. 13 κώδικα τῆς ιερᾶς μονῆς Προφίτου Ἡλιού “Υδρας, τὸν δόποιο κατέγραψαν δύο μοναχοὶ καὶ μαθητὲς τοῦ Τεροθέου, ὁ Εὐθύμιος καὶ ὁ Φιλόθεος, καὶ ἔναν κώδικα τῆς ιερᾶς Μονῆς Λογ-

γιοβάρδας Πάρου, τὸν ὃποῖο κατέγραψε ἔνας γνωστὸς συγγραφέας καὶ λογοτέχνης, ὁ Ἀλέξανδρος Μωραΐτης, ὁ σκιαθίτης ἔξανδρος τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιμάντη. Στὴν πορείᾳ τῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Χαλδαιάκη προστέθηκε καὶ ἔνας πραγματικὸς πειρασμός: Οἱ πατέρες τῆς Ἱερᾶς μονῆς Παναγίας Χρυσοποδαρίστης εἰς Νεζερὰ Πατρῶν τὸ 1994 ἔξεδωκαν τὸ *Bíο* καὶ *Ιολίτεια Ιεροθέου* τοῦ μακαρίου Γέροντος Χαρακτηρίζω πειρασμὸν καὶ ὅχι εὐλογία τὸν ἀνωτέρω ἔκδοσην, γιατὶ ἐκ πρώτης ὁψεως δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι αὐτὴν γκρέμισε ὀλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀφετηρίας τῆς ἐρευνας τοῦ κ. Χαλδαιάκη, τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ *Bíου* τοῦ γέροντα Ιεροθέου. Στὴν πράξη ὅμως ἀποδείχθηκε ὅτι ἡταν ἀπλῶς ἔνας πειρασμὸς μὲ συνέπεια στὴν ἴδια τὴν ἔκδοσην.

Ἡ ἐπιστημονικὴ δεοντολογία ὑπαγορεύει, ὅταν ἔχουμε τὸ αὐτόγραφο κείμενο ἐνὸς συγγραφέα καὶ ἄλλα ἀντίγραφα του κειμένου του, στὴν κριτικὴν ἔκδοσην στηριζόμαστε ἀποκλειστικὰ στὸ αὐτόγραφο κείμενο τοῦ συγγραφέα καὶ θέτουμε στὸ περιθώριο τὰ ἀντίγραφα. Ὁ κ. Χαλδαιάκης στὴν κριτικὴν του ἔκδοσην στηρίζεται καὶ στὸν αὐτόγραφο κώδικα τῶν Εὐθυμίου καὶ Φιλοθέου καὶ στὸ ἀντίγραφο τοῦ Ἀλεξάνδρου Μωραΐτηδου καὶ στὴν ἔκδοση τῶν πατέρων τῆς μονῆς Χρυσοποδαρίστης. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀξιοπερίεργο, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἔξηγοστην του. Τὸ κείμενο τῶν Εὐθυμίου καὶ Φιλοθέου εἶναι γεμάτο ἀπὸ λάθη καὶ προσθῆκες, κατὰ κανόνα ἀνάμεσα στὶς γραμμὲς ἢ κυριολεκτικὰ πάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὶς γραμμές, "Οφειλε λοιπὸν ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ὀρθογραφία καὶ τὰ λάθη τοῦ κειμένου καὶ ἀφ' ἐτέρου νὰ ἐντάξει τὶς προσθῆκες τῶν δύο γραφέων στὴν κανονικὴ τους θέσην. "Ομως τόσον ὁ Ἀλέξανδρος Μωραΐτης, ὅσον καὶ οἱ πατέρες τῆς μονῆς Χρυσοποδαρίστης, στὸ χειρόγραφο τῆς Πάρου καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ *Bíου* (τὸ 1994) ἀντίστοιχα, ἔχουν ἀρκετὰ λάθη σὲ οχέσην μὲ τὸ αὐτόγραφο κείμενο. Ὁ κ. Χαλδαιάκης θεώρησε καθῆκον του στὴν κριτικὴν του ἔκδοσην ὅχι μόνο νὰ παρουσιάσει τὸ αὐτόγραφο κείμενο τοῦ *Bíου* μὲ τὶς ἀπαραίτητες ἐπεμβάσεις καὶ διορθώσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισημάνει καὶ τὶς διαφορὲς μὲ τὰ κείμενα τοῦ Ἀλεξάνδρου Μωραΐτηδου καὶ τῶν πατέρων τῆς μονῆς Χρυσοποδαρίστης. Γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν ὑπερφόρτωση τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος (*apparatus criticus*), ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, στὸ κριτικὸν ὑπομνηματικὸν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα καὶ μεταφέρει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς παρουσιάσεως τῶν ἀνορθογραφιῶν («Ὀρθογραφικό» κριτικὸν ὑπομνηματικὸν) πίσω, στὶς σ. 417-495. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σελίδων καὶ μόνο δείχνει τὴν ἔκταση τῶν ἀνορθογραφιῶν κυρίως τοῦ κειμένου τῶν δύο μοναχῶν.

Τὸ κριτικὸν ὑπομνηματικὸν εἶναι διμερές. Τὸ δεύτερο μέρος φιλοξενεῖ τὰ *testimonia*, δηλαδὴ τὶς παραπομπὲς σὲ βιβλία τῆς Ηλαίας καὶ Καινῆς Διαθήκης, σὲ ἔργα Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, σὲ λειτουργικὰ βιβλία καὶ σὲ Κανόνες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Γιὰ νὰ ἀποτιμήσει κανεὶς τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς τοῦ κ. Χαλδαιάκη, στὴν ἀνίχνευση τῶν ἀνωτέρω παραπομπῶν, ἀναφέρω ὅτι οἱ παραπομπὲς ἀνέρχονται στὶς 212. Μόνο σὲ μιὰ περί-

πιώση (στή σ. 397) ό ἐκδότης σημειώνει δι τού δὲν ἀνίχνευσε χωρίο τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Ο κ. Χαλδαιάκης θὰ μποροῦσε νὰ παραπέμψει καὶ σὲ παροιμίες καὶ παροιμιώδεις ἑκφράσεις ποὺ παρατίθενται στὸ κείμενο τοῦ Βίου, ὅπως εἶναι: α) σ. 315, στ. 14: «ώς ὁ μαγνήτης τὸν σίδηρον», β) σ. 361, στ. 19-20: «καθὼς ὁ μαγνήτης ὑπερφυσικῷ τῷ τρόπῳ τραβίζει τὸν σίδηρον πρὸς ἑαυτὸν» καὶ γ) σ. 378, στ. 2: «ἔδερνεν τὸν ἀέρα» καὶ «ἔσπερνεν εἰς τὴν θάλασσαν». Σημειωτέον δι τοῦ ἐκδότης χώριος τὸ κείμενο σὲ 135 παραγράφους καὶ ἡ ἀριθμοποιία τῶν στίχων γίνεται ἀνὰ παράγραφο.

Ο Βίος τοῦ γέροντος Ιεροθέου ἔχει τὴ μορφὴ ἑνὸς Βίου Ἅγιου. Τὴ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς τὴν ὑπαγορεύει δι τὸ περιεχόμενό του, ἀλλὰ καὶ ὁ τονισμὸς τῆς ἔννοιας τῆς μητίσεως τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ γέροντος Ιεροθέου. Τοῦτο ὑπογραμμίζεται ἰδιαίτερα στὸν παράγραφο 132 τοῦ Βίου (σ. 413), ὅπου ὁ συντάκτης σημειώνει: «Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐπρόσθεοα διὰ ἐκείνους ὃποιοῦ περιεργάζονται μόνον τοὺς βίους τῶν ἀγίων, ὅμως δὲν προθυμοῦνται νὰ ἐργάζωνται μὲν ὑπομονὴν καὶ ἀπόλοτη τὰ γραφόμενα. Ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τοὺς ὀλιγοψύχους καὶ ἀνάδρους (πρῶτος ἐγώ), νὰ διεγερθοῦν πρὸς ἀνδρείαν φυγῆς καὶ ἀναζωπυροῦντες μὲ τὸν προθυμίαν τὴν Χάριν τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, ὃποιοῦ εὑρίσκεται μέσα τους, νὰ ὑπομένουν τὰ ἐπερχόμενα μεγαλοφύγως». Τὸ κείμενο τοῦ Βίου ἔχει καὶ κάποια στοιχεῖα, τὰ οὐσιαὶ θεωρῶ ἀπαραίτητο ἀπλῶς νὰ τὰ ὑπογραμμίσω:

- α) Ο Βίος ἔχει ἔντονο ιστορικὸ χαρακτήρα.
- β) Παρουσιάζει πολλές λειπομέρειες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ κεντρικοῦ ὥρωά του καὶ ἄλλων, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν καταγωγὴν του καὶ τὴν οἰκογένειά του, σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλους Βίους Ἅγιων, στοὺς ὃποιούς τονίζεται δι ἡ ἐπίγειος πατρίδα, ἀλλὰ ἡ οὐράνια πατρίδα, ἡ ἄνω Ιερουσαλήμ.
- γ) Η περιγραφὴ ὁρισμένων θαυμάτων ἀπὸ τοὺς συντάκτες τοῦ Βίου δὲν ἀλλοιώνει τὸν ἀνωτέρω χαρακτήρα τοῦ κειμένου, ἀπλῶς ἀποτελεῖ ἑκφραση τοῦ κοινοειδῶλου τῶν συγγραφέων.
- δ) Στὸ Βίο ἐπισημαίνεται ἡ παρεμβολὴ κειμένων ἀπὸ διάφορες πηγές.
- ε) Η παράθεση ἀγιογραφικῶν χωρίων στὸ κείμενο τοῦ Βίου εἶναι δινατὰν νὰ χαρακτηριστεῖ ἔντονη, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι σύνθετης φαινόμενο σὲ ἀρκετοὺς Βίους Ἅγιους.
- στ) Μὲ βάσιν τὸ κριτήριο τοῦ χρόνου συντάξεως τοῦ Βίου (1820) εἶναι ἀξιοπερίεργη ἡ περιορισμένη χρήση τουρκικῶν λέξεων στὸ κείμενο (σ. 283, σ. 64 ρωμάνι, σ. 390, σ. 4 ρωμάνια [orman]· σ. 289, σ. 20 φέοια [fes]· σ. 303, σ. 32 καλκάνι [kalkan]· σ. 359, σ. 18 ἀμανέτι [amanat, emanet]· σ. 393, σ. 12 τζαροί)
- ζ) Ο γέρων Ιερόθεος ἀσκεῖ διάταπη κριτικὴ στὸ θεομὸ τῶν ζητειῶν, ποὺ γνώρισε μεγάλη ἔξαρση καὶ τὴν περίοδο τῆς Ὀθωμανοκρατίας (σ. 394, σ. 37-45): «Ἐκτοτε, λοιπόν, κοντὰ εἰς τὸν πνευματικὸν κόπους αὐξησον καὶ τοὺς οωματικούς, οἱ μακάριοι· πῆγουν, ἄρχισαν, λέγω, νὰ καλλιερ-

γοῦν τὸν γῆν ἢ χωράφια, νὰ φυτεύουν ἀμπελῶνας καὶ δένδρα διάφορα, ἔτι δὲ νὰ καθαρίζουν καὶ τὰ δένδρα τῶν ἐλαιῶν πρὸς καρποφορίαν εὔτυχεστέραν, διὰ νὰ πορεύωνται πρὸς αὐτάρκειαν καὶ διὰ <νὰ> μὴν ζητήσουν πώποτε νὰ ἔβγουν εἰς τὰ λεγόμενα ταξίδια, ἢ μᾶλλον εἰμεῖν ἀταξίας καὶ οκοντάματα, ἀλλὰ αὐτοὶ νὰ δίδουν καὶ ἐλεπιοσύνην, μάλιστα, ἀπὸ τοὺς κόπους τουφ». Οἱ γέρων Τερόθεος ἀσκεῖ τὸν ἀνωτέρω κριτικὴν μετὰ ἀπὸ τὸν κριτικὴν ποὺ δέχθηκε ὁ Ἰδιος στὴν Λάρισα ἀπὸ ἕναν ἀργαστηράριον: «Ἄντας καὶ αὐτοὶ οἱ καλόγεροι, νὰ μὴν κάθουνται εἰς τὰ μοναστήρια τους, ἀλλ’ ἔρχουνται καὶ πειράζουν τὸν κόσμον!» (σ. 393, στ. 10-15). «Οἱ δὲ πατὴρ ἡμῶν Τερόθεος, ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἔξην, ἀποφάσισε νὰ μὴν ἔβγῃ πλέον εἰς τὸν κόσμον διὰ καμπίαν πρόφασιν, οὕτε αὐτὸς οὕτε οἱ καλόγηροι του» (σ. 394, στ. 28-31).

Μέχρι τώρα μᾶς ἀπαχόλησε τὸ Β' Μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Χαλδαιάκη, δηλαδὴ ἡ ἐκδοσον τοῦ κειμένου τοῦ Βίου. Καιρὸς εἶναι νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὸ Α' Μέρος τῆς ἐργασίας, ποὺ τίτλοφορεῖται ως Γενικὴ Εἰσαγωγὴ (οο. 61-262) καὶ διαιρεῖται σὲ δέκα κεφάλαια. Τὴν Εἰσαγωγὴν αὐτὴν ἔχει ἔνα μεγάλο πλεονέκτημα. Ἐχει γραφεῖ μὲ τέτοιο τρόπῳ, ὥστε νὰ εἶναι προσιτὴ καὶ νὰ διαβάζεται καὶ ἀπὸ τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη καὶ ἀπὸ τὸν εἰδικὸ ἐρευνητή. Τοῦτο τὸ δηλώνει καὶ ὁ συγγραφέας στὸν Πρόλογό του: «τὸ σύνολο τῆς μελέτης κατεστράθη σὲ δύο, σίονει, ἐπίπεδα, μὲ συνεχῆ μέριμνα τὰ σπημειούμενα στὸ κυρίως κείμενο νὰ ἀναγιγνώσκονται εὐχερῶς καὶ ἀπροϋποθέτως ἀπὸ τὸ εύρὺ κοινό, τὰ δὲ ὑποσπημειούμενα στὸ τμῆμα τῶν ὑποελιδίων παραπομπῶν νὰ ἴκανοποιοῦν –τὸ ἐφ' ἡμῖν– εἰδικώτερα τῆς ἀνακύπτουσες ἐρευνητικὲς ἀντιστοίχιες τοῦ σχολαστικοῦ μελετητοῦ» (σ. 36).

Τὴν Γενικὴν Εἰσαγωγὴν εἶναι ἔνας πραγματικὸς θυσιαρός, ποὺ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ Βίο τοῦ γέροντος Τερόθεου. Στὸ Α' κεφαλαίο ('Η πολιτεία τοῦ γέροντος Τερόθεου) διδεται ἔνα συνοπτικὸ βιογραφικὸ σχεδίασμα καὶ χρονολογικὸς δείκτης τῆς ζωῆς τοῦ Τερόθεου (οο. 63-86). Στὴν περίπτωση τοῦ Τερόθεου συνέβη μία ἀπὸ τὶς σπάνιες περιπτώσεις συνεχοῦς ἀλλαγῆς τοῦ ὄνοματός του κατὰ τὰ διάφορα στάδια τοῦ μοναχικοῦ του βίου. Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομά του ἦταν Ιωάννης, ὅταν ὅμως ἔγινε δόκιμος μοναχὸς μετονομάστηκε σὲ Τερόθεο. Παράλληλο φανόμενο παρατηροῦμε καὶ στοὺς Βίους τῶν δούλων Αθανασίου τοῦ Μετεωρίτου καὶ Ρωμύλου τοῦ γέροντος. Οἱ πρῶτοι κατὰ κόσμον ἐκαλεῖτο Ἀνδρόνικος, ὅταν ἐκάρπη μεγαλόσχημος μοναχὸς μετονομάστηκε σὲ Τερόθεο. Παράλληλο φανόμενο παρατηροῦμε καὶ στοὺς Βίους τῶν δούλων Αθανασίου τοῦ Μετεωρίτου καὶ Ρωμύλου τοῦ γέροντος. Οἱ δεύτεροι εἶχε ως βαπτιστικὸ δόνομα τὸ Ράικος, ὅταν ἐκάρπη μικρόσχημος μοναχὸς ἐλαβε τὸ δόνομα Ρωμανὸς καὶ τέλος ὅταν ἐκάρπη μεγαλόσχημος μοναχὸς, ὄνομάστηκε σὲ Ρωμύλο. Κοινὸ στοιχεῖο καὶ τῶν ἀνωτέρω τριῶν δούλων εἶναι ὅτι ἀλλάζουν πολλές φορὲς (τρεῖς ἢ τέσσερες) τὰ ὄνοματά τους, ἀλλὰ τὸ νέο τους ὄνομα διαιτηρεῖ πάντοτε τὸ

ἀρχικό του γράμμα (I, Α καὶ P ἀντίστοιχα). Τὸ ἴδιο φαίνεται ἀλλαγῆς ὄντος κατὰ τὴν κουρὸν μὲ διατύρωση τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος τοῦ κατὰ κόσμον ὄντος παραπτεῖται πολλὲς φορὲς στὸ Βίο τοῦ γέροντα Τερόθεου. Τέτοιες ἀλλαγὲς εἶναι οἵ ἔξις: α) Μητροφάνης-Μακάριος (§ 17, στ. 12-13), β) Καλλίνικος-Κοσμᾶς (§ 96, στ. 3-5), γ) Γεώργιος-Γρηγόριος (§ 96, στ. 47-49), δ) Ιωάννης-Τλαρίων (§ 101, στ. 3-4), ε) Ἀναστάσιος-Ἀρσένιος (§ 101, στ. 5), σ) Γεώργιος-Γεράσιμος (§ 101, στ. 6-7).

Στὸ Β' κεφάλαιο παρουσιάζεται Ἡ «πνευματική» προσωπικότητα τοῦ Τεροθέου (σσ. 87-118). Ἐδῶ ὁ συγγραφέας μας, μὲ βάσον τὶς πληροφορίες τοῦ Βίου περιγράφει τὶς ἀρτεῖς καὶ τοὺς ἀσκητικοὺς ἀγῶνες τοῦ Τεροθέου (ἵτοι τὴν υποτεία, τὸ μοναχικό του κανόνα, τὶς δοκιμασίες, τὶς νουθεοίες τοῦ πνευματικοῦ του γέροντα Διονυσίου καὶ τὶς προσωπικές του μελέτες), ἐκθέτει τὶς νουθεοίες του καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐπιλύσει τὸ πρόβλημα τῆς συνοδείας τοῦ γέροντος (ἀριθμὸς τῶν πνευματικῶν του τέκνων καὶ βιογραφικά).

Τὸ Γ' κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στὴ Λατρευτικὴ συμπεριφορὰ καὶ λειτουργικὴ συνείδηση τοῦ γέροντος Τεροθέου (σσ. 119-135) καὶ ἀναφέρεται στὸν ἐκκλησιασμό, στὴ συμμετοχὴ στὶς Ἀκολουθίες, στὴ λειτουργικὴ συνείδηση καὶ στὸν προσευχὴν.

Τὸ Λ' κεφάλαιο μὲ τίτλο Ἡ ἀνάμιξη τοῦ Τεροθέου στὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων (σσ. 137-157) εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον, γιανὶ ὁ συγγραφέας μας μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ γέρων Τεροθέος ἀναμίχθηκε στὶς κολλυβαδικὲς ἔριδες καὶ κατηγορήθηκε, γιατὶ ὑπῆρξε θιασώτης τῆς πρακτικῆς τῆς συχνῆς θείας μεταλλίψεως.

Στὸ Ε' κεφάλαιο ἀναπτύσσεται ἔνα κατεξοχὴν ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς Ὑδραίους θέμα Ἡ ὑπὸ τοῦ Τεροθέου ἰδρυσιν τῆς Ι. Μονῆς Προφήτου Ἡλιού Ὑδρας (σσ. 159-183) καὶ ἐρευνῶνται τεκμηριωμένα δλες οἱ λεπτομέρειες τῆς πτυχῆς αὐτῆς τῆς δραστηριότητας τοῦ Τεροθέου.

Κατὰ τὸν Ἅχ. Χαλδαιάκη Τέσσερα πρόσωπα ποὺ ἐπηρέασαν τὴν φυσιογνωμία τοῦ Τεροθέου (σσ. 185-198) εἶναι ἡ μπέρα του Μαλάμω, ὁ θεῖος του Μακάριος, ὁ πνευματικὸς Παρθένιος Σκοῦρτος καὶ ὁ γέρων Διονύσιος ὁ Σιατιστεύς. Στὰ τέσσερα αὐτὰ πρόσωπα ἀφιερώνει τὸ ΣΤ' κεφάλαιο ὁ συγγραφέας μας καὶ μᾶς δίνει βιογραφικά τους στοιχεῖα καὶ τὴν πνευματική τους προσφορὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ Τεροθέου. Ἡ ἀντληση τῶν βιογραφικῶν στοιχείων δὲν περιορίζεται μόνο στὸ κείμενο τοῦ Βίου, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ σὲ ἄλλες πηγὲς καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἡ Ηεριγραφὴ τοῦ Βίου τοῦ Τεροθέου ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο διαιραγματεύσεως τοῦ Ζ' κεφαλαίου (σσ. 199-215). Ὁ κ. Χαλδαιάκης διαιρεῖ τὸ Βίο τοῦ Τεροθέου σὲ τέσσερα μέρη: 1. Προοίμιον, 2. Τὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ Τεροθέου, 3. Ἡ μοναχικὴ βιοτὴ τοῦ Τεροθέου καὶ 4. Ἐπίλογος. Ὁ βίος τοῦ γέροντος Τεροθέου περικλείεται ἀπὸ τὰ ἔτη 1762 καὶ 1814. Γεννήθηκε στὴ Συλίβενα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀκολούθησε ἀπὸ μικρὸς τὸ μοναχικὸ βίο πρῶτα στὸν Πλεοπόννησο καὶ ἔπειτα στὸ Ἀγιον Ὄρος μὲ πνευματικοὺς γέροντες πρῶτα τὸν θεῖο του Μακάριο καὶ ἔπειτα τὸν Παρθένιο Σκοῦρτο καὶ τὸν Διονύσιο τὸν Σιατιστέα. Κατὰ

τὰ σιάδια τῆς εἰσόδου στὸ μοναχισμὸ ἀλλάζει τὸ ὄνομά του (Ιωάννης-Ιωσὴφ-Πλαΐριων-Τερόθεος). Σὲ πλικία 28 ἐτῶν χειροτονίθηκε ἵεροδιάκονος καὶ λίγο ἀργότερα πρεσβύτερος. Πολὺ γρήγορα κατέστη πνευματικὸς γέροντας καὶ προοδευτικὰ δημιούργησε τὴν πνευματική του συνοδεία. Η πνευματικότητα τοῦ Τερόθεου ἐκτιμήθηκε τόσο ἀπὸ τοὺς Ἅγιορεπτες πατέρες, δοῦ καὶ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, γ' αὐτὸ καὶ τὸ τελευταῖο τὸν διόριος κοινὸ πνευματικὸ τοῦ Ἅγιου Ὁρους (1805-1808). Ο Τερόθεος γνώρισε τὰ δεινὰ τῆς δίνης τῶν κολλυβαδικῶν ἐρίδων λόγῳ συκοφαντιῶν ἐνὸς μοναχοῦ, ἀλλὰ τελικὰ δικαιώθηκε ἀπὸ τὸν Τερά Σύναξην τοῦ Ἅγιου Ὁρους. Κατηγορίθηκε, γιατὶ ὑπῆρξε θιασωτής τῆς ουχῆς θείας Μετάλληψεως. Όπωσδήποτε τὸ γεγονός αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ κοινοῦ πνευματικοῦ, ἔξεθρεψαν στὴν ψυχὴν τοῦ Τερόθεου τὸ πνεῦμα φυγῆς ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὁρος. Μὲ τὴν συνοδεία του μόναος καταρχᾶς στὸ νηοὶ Ἀλατᾶς, ἀμέναντι ἀπὸ τὰ Τρίκκερα (1812-1813), γιὰ λίγο στὶς Σπέτσες (1813) καὶ στὸν Πιόρο (1813) καὶ τὸ ἴδιο ἔτος ἐγκαταστάθηκε στὴν μονὴ τοῦ Προφήτου Ἡλίου στὴν "Υδρα καὶ μάλιστα ὡς ἡγούμενός της. Ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ στὴ μονὴ αὐτὴ στὶς 9 Απριλίου 1814. Η συμβολὴ τοῦ γέροντος Τερόθεου στὶς πνευματικὲς ζυμώσεις τῆς ὑδραϊκῆς κοινωνίας δὲν συνδέεται μόνο μὲ τὴν κιτορία τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μετακένωση τοῦ κολλυβαδικοῦ πνεύματος καὶ τῶν κολλυβαδικῶν διδασκαλιῶν στὴν "Υδρα.

Τὰ τρία τελευταῖα κεφάλαια (Η', Θ' καὶ Ι') τῆς Εἰσαγωγῆς συνδέονται ἀρροτκα μὲ τὴν ἔκδοσην τοῦ Βίου τοῦ γέροντος Τερόθεου. Σ' αὐτὰ παρουσιάζονται οἱ δύο χειρόγραφοι κώδικες ποὺ περιέχουν τὸ κείμενο τοῦ Βίου τοῦ Τερόθεου (κώδικες τῆς Τεράς Μονῆς Προφήτου Ἡλίου "Υδρας καὶ Τεράς Μονῆς Αογγοβάρδας Πάρου), οἱ δύο γραφεῖς τοῦ Βίου τοῦ Τερόθεου (Εὐθύμιος καὶ Φιλόθεος) καὶ ἐκτίθενται οἱ ἀρχὲς ποὺ τηρήθηκαν κατὰ τὴν κριτικὴν ἔκδοσην τοῦ Βίου (σσ. 217-252).

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα πλαισιώνονται μὲ Προλεγόμενα γραμμένα ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη πρώην "Υδρας, Σπετσῶν καὶ Αίγανης κ. Τερόθεο (σσ. 13-32), μὲ Προοιμιακὸ σπρείωμα τοῦ συγγραφέα (σ. 35-42), μὲ ἐκτενέστατη Βιβλιογραφία (σσ. 43-60), μὲ Ἐμίμετρον, τὸ ὁποῖο φιλόξενεῖ πέντε ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς Ι. Μονῆς Προφήτου Ἡλίου "Υδρας (σσ. 497-526), μὲ Πανομοιότυπα ἀπὸ τοὺς δύο κώδικες τοῦ Βίου καὶ ἀλλα ἔγγραφα (σσ. 527-568) καὶ μὲ Εύρετηριακοὺς πίνακες (σσ. 569-610) (Κυρίων ὀνομάτων, Μνημονευομένων περικοπῶν τοῦ Βίου, Χωρίων Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, Ηανομοιοτύπων). "Ολα αὐτὰ καθιστοῦν λειτουργικότερον καὶ χρηστικότερον τὴν βιβλίου τοῦ Ἅχ. Χαλδαιάκην.

Στὸ ἔργο τοῦ κ. Χαλδαιάκη ὁ ἀναγγώστης θὰ βρεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε ἀνωτέρω, καὶ πλῆθος ἄλλων πληροφοριῶν, ποὺ ἀναφέρονται στὰ πρόσωπα ποὺ συνάντησε ὁ Τερόθεος ἢ γιὰ τὰ ὄποια γίνεται λόγος στὸ Βίο του, γιὰ τοὺς τόπους ἀμὸ τοὺς ὄποιους πέρασε, γιὰ ἐκκλησίες, μονές, γεγονότα, χρονολογικοὺς προσδιορισμούς, χειρόγραφους κώδικες, ἔγγραφα κ.ἄ. Η διαπραγμάτευση δὲν στηρίζεται μόνο στὴν ἐκτενέστατη βιβλιογραφία, ἀλλὰ καὶ σὲ ἔγγραφα

(ἀνέκδοτα καὶ ἐκδεδομένα) καὶ σὲ πλῆθος χειρογράφων. Έκτὸς τούτου ὁ κ. Χαλδαιάκης δὲν διστάζει νὰ βάζει τὸ δάκτυλο ἐπὶ τὸν τύπον τῶν πλων καὶ νὰ διορθώνει λανθασμένες ἀπόφεις προγενέστερων ἑρευνητῶν (σ. 150, σημ. 57, 152, σημ. 59, 164, σημ. 20, 170, σημ. 43, 172, σημ. 48, 194, σημ. 51, 236, σημ. 47, 240, σημ. 47, 244, σημ. 60, 249, σημ. 5). Καὶ τὸ πράττει μὲ πολλὴ διάκριση, χωρὶς νὰ προσβάλλει τοὺς εἰδικοὺς μελετητές, μὲ ἀνοίκειες καὶ προσθιτικές ἑκφράσεις.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἀχ. Χαλδαιάκη ‘Ο γέρων Τερόθεος ἀναμφίβολα ἀποτελεῖ σπραντικὴ συμβολὴ στὸν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ μοναχισμοῦ δχι μόνο τῆς “Υδρας, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τοῦ μοναχισμοῦ τοῦ εὐρύτερου Ελλαδικοῦ χώρου. Οἱ “Υδραιοὶ ὄμως πρέπει νὰ ἐκτιμίσουν οὐσιαστικότερα τὴν προσφορὰ τοῦ κ. Χαλδαιάκη, γιατὶ ὁ γέρων Τερόθεος εἶναι ὁ δικός τους ἄνθρωπος. Εἶναι ὁ κτίτορας τῆς μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλίου καὶ εἶναι ὁ πνευματικὸς γέροντας ποὺ ἔφερε τὸ φιλοκαλικὸ μήνυμα στὸ νησὶ τῆς “Υδρας.

Τὸ δεύτερο βιβλίο [Τὰ χειρόγραφα βιζαντινῆς μουσικῆς-Νησιωτικὴ Ελλάς, τόμος Α': “Υδρα] παρουσιάστηκε ἀπὸ τὸν κ. Γρηγόριο Θ. Στάθη, καθηγητὴ τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (δ ὅποιος –λόγω ἀντιρρήτου οἰκογενειακοῦ κωλύματος– δὲν κατόρθωσε τελικὰ νὰ παραστεῖ” ἀπέστειλε, ὄμως, τὸ ἀκόλουθο κείμενό του ποὺ ἀναγνώσθηκε κατὰ τὴν ἐκδόλωση]:

A' Ηροόμιο

Ἡ θάλασσα, «ή μεγάλη καὶ εύρυχωρος», περιβρέχει τὴν εὐλογημένη γῆ τῆς Ἑλλάδος καὶ λούζει μὲ τὰ κύματα καὶ τὰ μυρωδικά της, φερμένα μὲ τοὺς ζέφυρους, τίς αὔρες, τὰ μελέτεια, τὰ δημοφρα νησιά μας. Οἱ μύριοι καὶ χιλιόχρονοι ἥχοι καὶ ὑπέρηχοι αὐτῆς τῆς γῆς, τῆς μικρῆς τῆς μεγάλης Ἑλλάδας, εἶναι τὸ μετέωρο περιήχημα, λίγο πιὸ πάνω ἀπ' τὴ στεριὰ καὶ τὴ θάλασσα, κάτω ἀπ' τὸν οὐρανὸν κάτω ἀπ' τὸν ήλιο, ποὺ τὸ μεγάλο ἀλλ' ἀφαντο χέρι τοῦ Θεοῦ «ώσει περιβόλαιον ἐλίσσει αὐτόν», τὴν τυλίγει καὶ τὴν οκεανῆει καὶ τὴν φυλάσσει ἀπὸ κάθε ἐπίβολη τρύπα τοῦ ὅζοντος καὶ μᾶς τὴν δίνει «εἰς περιουσιασμόν» μας. Καὶ ζοῦν καὶ κινοῦνται οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀνασαινοῦν τὴν πυνὴ τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν γαλάζιο ἀέρα τῆς θάλασσας καὶ τ' οὐρανοῦ καὶ χορταίνουν μὲ τὴν φροντίδα του ποὺ μὲ μύριους τρόπους εἶναι σπαρμένη γύρω τους. Κι ὅσοι ἐνωτίζονται περισσότερο τοὺς ἥχους καὶ τοὺς ὑπερήχους τῆς παράδοσης, αὐτοὶ ἀναπαρὸ δὲν ἔχουν, ἀλλὰ πελαγίζουν ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὲ στεριὰ καὶ σὲ νησιά, νὰ δοῦν καὶ ν' ἀκούσσουν καὶ νὰ μάθουν, καὶ νὰ τὰ ὄμολογίους ὅλα αὐτά, γιατὶ αὐτά, ὅσα μᾶς φύλαξε καὶ μᾶς προσφέρει ἡ παράδοση, –ποὺ τὴν παράδοσην τὴν τρέφουν κάποια χέρια, ἃς μὴ τὸ ξεχνᾶμε, –, ἀνήκουν σ' ὅλον τὸν κόσμο.

Ἐνας ἀπ' αὐτὸὺς ποὺ ἔχουν αὐτιὰ καὶ ἐνωτίζονται τὶς παραδόσεις, καὶ ἔχουν χέρι καὶ κρατάει κάλαμο γραμματέως ὁξυγράφου, κι ἔχουν σόμα καὶ εὐλαλοῦν, κι ἔχουν φωνὴν καὶ φάλλουν, καὶ λογιομὸν καὶ ὄνειρο, ποὺ σὰν δυὸ φτεροῦγες τοὺς οπκώνουν ψηλὰ νὰ δοῦν κι ἐδῶ νὰ δοῦν κι ἐκεῖ καὶ νὰ τὰ ἴστορίους, εἶναι καὶ δὲ τιμόμενος ἀπόψε συγγραφεύς, κύριος Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Εὐαγγελίας, ἀπ' τὴν νῆο Αἴγινα ὄρμώμενος, ὃπου καὶ κατασκήνωσε κι ἐστοπεῖ τὴν φωλεά του μὲ τὴν ὄμοζυγό του Λουκία Ροδίτου καὶ τὰ τέσσερα παιδιά τους, τὴν Εὐαγγελία, τὸν Γιώργο, τὸν Μιχάλι καὶ τὴν Κυριακήτσα. Ἀγαπᾶ κι ἐπιποθεῖ νὰ τρέχει «ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων», θρεπμένος καὶ μαθητευμένος «παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων». Κι εἶμαι κι ἐγὼ ποὺ ἔλαχα δάσκαλός του, μακάριος δάσκαλος μὲ τέτοιους μακάριους μαθητές!, ὁ ταπεινὸς καθηγητής Γρηγόριος Θεοδώρου Στάθης, ποὺ ἤθελα νὰ 'ρθῶ, ὅχι μὲ δυὸ φτεροῦγες, ἀλλ' ἔξαφτέρουγος, γιὰ νὰ καυχηθῶ τὴν καλὴ καιύχησην γιὰ τὸν μαθητή μου, νὰ δῶ τὴν νεανική του λάμψη, λίγο ὑπορόδινη ἀπ' τὴν καλὴ ἐντροπὴ τῆς ταπεινότητας ποὺ τὸν διακρίνει, νὰ πάρω ἀπ' αὐτὸν λίγην κι ἐγὼ καὶ νὰ χαρῶ μαζί σας. "Ἐνα κλυδώνιο ὅμως ἔκτακτο τοῦ πελάγους τοῦ βίου μου μοῦ στερεῖ αὐτὸν τὴν χαρά. Τὴν ὥρα χθὲς ποὺ ἔμουν μονώτατος, τὴν ὥρα τὴν ἀτέλειωτην τῆς ἀλγεινῆς ἀναμονῆς ἔξω ἀπ' τὸ χειρουργεῖο, ποὺ μέσα ἤταν ἡ ἀγαπημένη μου γυναῖκα Πνευλόπη, ὁ νοῦς μου παράβγαινε μὲ τὸ δεινὸ κλυδώνιο καὶ τ' ἄφηνε πίσω του".

"Ο, τι κακὸ μᾶς βρίσκει
νὰ τὸ παλεύουμε πρέπει
καὶ νὰ τὸ ρίχνουμε πλοσ.
Μπροστά ρίχνουμε πάντα τὴν καρδιά μας,
τὸν λογισμὸ καὶ τ' ὄνειρο
νὰ πρέπει νὰ τ' ἀκολουθάμε.

Καὶ δὲν μπορεῖ κι αὐτὸ τὸ κλυδώνιο νὰ πιάσει καὶ νὰ κρατήσει τὸ πνεῦμα μου, ποὺ γεννοβολάει αὐτὰ ποὺ γράφει τώρα τὸ χέρι μου, γιὰ νά 'μαι κοντά σας μὲ τὴν γραφή μου.

Τὸ προκείμενο θέμα ἀπόψε εἶναι ἡ παρουσίαση τοῦ λαμπροῦ τόμου 480 οελίδων, πόνημα καὶ αὐτὸ τῆς ἀκάμιατης φιλοπονίας τοῦ Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκην, ποὺ ἔξεδωκε τὸ "Ιδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Τερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος, μὲ εἰσόγηση καὶ φροντίδα τῆς ταπεινότητός μου ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἔξοντομασθέντος Ιδρύματος. 'Ο πλάρης τίτλος αὐτοῦ τοῦ τόμου εἶναι: Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων μουσικῶν κωδίκων τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν, τῶν ἱερῶν ναῶν, ώς καὶ λοιπῶν συλλογῶν τῆς Νησιωτικῆς Ἐλλάδος, τόμος Α', ΥΔΡΑ, Ἀθῆναι 2005

«Ο κύριος Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης, –ὅπως γράφω στὸν Πρόλογο τοῦ βιβλίου του (σο. 18-19), τριάντα ἀκριβῶς χρόνια ἀπ' τὴν συγγραφὴν τῆς Γενικῆς Εἰσαγωγῆς στὸν Α' τόμο (1975) τοῦ ἐπατόμου Καταλόγου μου Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἅγιον Ὄρος, μὲ τὸν ὅποιο ἐγκανιάστηκε ἡ ἔκδοση ἀμπητῶν Καταλόγων τῶν χειρογράφων Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ θεμελιώθηκε ἡ ἐπιστήμη τῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας καὶ Ψαλτικῆς Τέχνης –, δ. κ. Χαλδαιάκης, νῦν Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας καὶ Ψαλτικῆς Τέχνης ἐν τῷ Τμήματι Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μαθητὴς γενόμενος κατὰ τὴν φοίτησην αὐτοῦ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς ἐρῆς ταπεινότητος καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑποψήφιος διδάκτωρ καὶ διδάκτωρ ἀναγορευθείς, ἐπὶ δὲ καὶ Λέκτωρ ἐκλεγεὶς καὶ δῆπον εἰς Ἐπίκουρον Καθηγητὴν ἔξελιχθείς, ἐφύλαξε τὴν εἰς ἀνύποτον χρόνον, πάντως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μετὰ ζήλου ἀποδύσεώς του εἰς τὴν ἔρευναν τῆς χειρογράφου βυζαντινῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, περὶ τὸ 1990, πρότασίν μου νὰ ἀσχοληθῇ εἰδικῶς μὲ τὴν καταλογογράφησην τῶν χειρογράφων τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς διαφόροις μοναστηριακαῖς ἢ ἄλλαις βιβλιοθήκαις τῆς Νησιωτικῆς Ἐλλάδος, ἀρχόμενος εὐλόγως, ώς Αἴγινάτης, ἐκ τῶν νήσων τοῦ Ἀργοσαρωνικοῦ κόλπου. Ἐκτοτε εἰργάσθη ἐπιμελῶς εἰς τὴν ἐτοιμασίαν σειρᾶς ὅλης Καταλόγων, ὁμοειδῶν κατὰ πάντα πρός τὴν σειρὰν τῶν Καταλόγων τοῦ Ἅγιου Ὄρους καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὸν πρῶτον τόμον, τὸν περιέχοντα τὰ χει-

ρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ Νίσω Ύδρᾳ τοῦ Ἀργοσαρωνικοῦ, καὶ ἔσχεδίασε τὸν ἔτερον τόμον τοῦ Καταλόγου τῶν Κυκλαδῶν Νίσων. Τὸ ἑγχείρημά του, ὡς ὁ ἴδιος ὅμολογεῖ, “οἰστρολατεῖται” ὑπὸ παρομοίων κινήτρων, οἴλα διπίγειραν καὶ ἔτρεψαν ἐπὶ τὸ καταλογογραφικὸν ἔργον τὸν πρῶτον διδάξαντα, τὸν καὶ χαράσσοντα τὰς γραμμὰς αὐτάς.

Καὶ λέγονται ἀκόμη στὸν Πρόλογο (σο. 19-20), γιὰ νὰ τονισθῇ ἡ ἀναγκαιότητα καὶ ἡ σημασία τῆς ἑτοιμασίας καὶ ἐκδόσεως τῶν Καταλόγων τῶν χειρογράφων Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Μουσικῆς, ὡς ἐπιστημονικὸ ἄλλα καὶ θητικὸ κεφάλαιο, καὶ μαζὶ τὸ ὅφελος ποὺ ἔναι πολὺ καὶ ποικίλο καὶ πολυσχιδές, λέγονται καὶ τὰ ἀκόλουθα: « Ἡ εὐδογμένη Ἑλληνικὴ γῆ, ἡ ὑπεριωτικὴ καὶ ἡ νησιωτικὴ, εἶναι κατάσπαρτος ἐκ μονῶν καὶ μονυδρίων καὶ μετοχίων μονῶν καὶ καθημάτων καὶ ἐκ ναῶν καὶ ναῦδρίων, παντὸς μεγέθους καὶ ποικίλου ρυθμοῦ καὶ παντοδαποῦ κάλλους καὶ ὥραιότητος πλείστης, ἔνθα αἱ ἀκραφνεῖς τοῦ γένους παραδόσεις καὶ αἱ εὔσεβεῖς ἐκφράσεις τοῦ πιστοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς φαλτῆς λατρείας καὶ ἐγεννήθησαν καὶ εὑρον καταφύγιον καὶ φωλεὰν εἰς συντήρησιν καὶ διπεκτῆ φύλαξιν καὶ παράδοσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐπιγενομένους. Ἐνταῦθα διετηρήθησαν καὶ ἐσώθησαν, καὶ εἰς πολλὰς τῶν περιπτώσεων ἀπόκεινται μέχρι τῆς σήμερον, πλεῖστοι ὅσοι κάθικες τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Μουσικῆς. Οἱ δημοσιευμένοι Κατάλογοι χειρογράφων, οἵ τε γενικοὶ καὶ οἱ ειδικοὶ μουσικοί, παρέχουν μίαν πρώτην γενικὴν εἰκόνα τοῦ πλάτους τῶν μουσικῶν χειρογράφων, τῶν μοναστηριακῶν καὶ ἄλλων βιβλιοθηκῶν, τῶν πλείστων ἀποκειμένων ἐν Ἑλλάδι, ἀπίνα συμποσίουμενα φθάνουν ἢ καὶ ὑπερβαίνουν τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ τὰ χιλιάδας. Ἰκανὸς ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν χειρογράφων, περὶ τὰ χίλια, εὕρηνται τεθωσαυρισμένα εἰς βιβλιοθήκας τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ Νησιωτικὴ Ἑλλάς κέκτηται, καὶ διὰ τὸ προκείμενον θέμα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ τῶν χειρογράφων αὐτῆς, μίαν ἱδιαιτέραν σημασίαν, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς ἱστορίας κατὰ νῆσον ἢ συστάδας νήσων, μὲν ἴδιαζουσαν διακύμανσιν τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ καιρούς. Καὶ εἶναι τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐν καθαρὸν κάποιτρον, διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ κατοπτεύσωμεν τὰς διαφόρους πτυχὰς τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλληνικῶν νήσων, ἐν τῷ προσωπαθείᾳ τῶν κατοίκων νὰ ζήσουν ὡς Ἑλληνες καὶ νὰ διατηρήσουν τὰν πίστιν των καὶ τὴν ψαλτικὴν ἐκφραστὴν τῆς λατρείας των. Καὶ εἶναι πράγματι τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδος μνημεῖα καὶ τεκμήρια, ἔκ τε παλαιογραφικῆς ἡ γραμματικῆς καὶ συντακτικῆς ἐπόφεως θεωρούμενα καὶ ἐξ ἐπόφεως μουσικῆς καὶ μελοποιητικῆς ἐπιχώριας παραγωγῆς καὶ ἐκ κωδικογραφικῆς καὶ αἱσθητικῆς ἐπιπδεύσεως κρινόμενα, ὡς ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· καὶ τοῖς πρέπει ἡ ειδικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη καὶ καταλογογράφους εἰς ἔνδειξιν στοργῆς καὶ διαφυλάξεως, εἰς φανέρωσιν τῆς παραδόσεως καὶ εἰς πλουσιομὸν τῆς ἐπιστήμης».

Καί, παρακαλῶ, ἐπιτρέψτε μου ἔνα ἀκόμα παράθεμα ἀπ’ τὸν ἴδιο Πρόλογο (σο. 20-21), στὸ διοικοῦ ὅμως μιλάει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, ἢ τὰ λέων ἐγώ με

δικά μου λόγια αυτά ποὺ έκεινος τὰ γράφει ἀλλοιῶς: «Μίαν πρώτην, προδρομικήν, παρουσίασιν τοῦ ἐγχειρήματος αὐτοῦ ἀνέκοινωσεν ὁ ρηθεὶς Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης γράφων «Περὶ τὴν καταλογογράφου τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδος» ἐν τῷ περιοδικῷ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ, (τεῦχος 16, Ἀθήνα 2002, σσ. 143-170). Ἐν τῷ ἀνακοινώσει ταύτῃ ἀφ' ἐνὸς προβάλλεται ὁ στόχος “πρὸς τὸν ὅποιο κατατέίνει ἡ ἐν λόγῳ ἔρευνα”, διποτες, “εἶναι σαφὲς ὅτι ἐκτείνεται σὲ διπτὸν κατεύθυνσιν ἀποσκοπεῖ, πρῶτον, στὸν ἐντοπιομὸν καὶ στὸν ἀναλυτικὸν στὸν συνέχειαν περιγραφὴν τῶν ἀποκειμένων στὶς διάφορες Ἑλληνικὲς νίσσους μουσικῶν κωδίκων, καὶ ἀποβλέπει, δεύτερον, στὴ διακριβώσην καὶ εἰδικότερην μελέτην τῆς κατὰ νίσσους φαλικῆς παραδόσεως”, καὶ ἀφ' ἑτέρου παρέχεται πληθὺς πληροφοριῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς ὑπάρχοντας Καταλόγους χειρογράφων τῶν Ἑλληνικῶν νίσσων καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς μαρτυρουμένους ἢ καὶ περιγραφομένους, κατὰ τινὰ τρόπον, μουσικοὺς κωδίκας, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀναφανεντας κατὰ καιροὺς καὶ ἐνευδοκιμίσαντας ἐν τῇ Φαλικῇ Τέχνῃ μελοποιοὺς καὶ διδασκάλους, τοὺς αὐτοὺς καὶ γραφεῖς, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους φιλοτέμους κωδικογράφους. Ἐκ τῆς εἰκόνος, ἥτις παραστατικῶς διαζωγραφίζεται ἐν τῷ ἀνακοινώσει ταύτῃ, στοιχειοθετεῖται πλήρως ἡ ἀνάγκη νέας σεμᾶς Καταλόγων τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδος».

B' Μορφὴ τοῦ τόμου

Οἱ ἀμιγῆς αὐτὸς Κατάλογος τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς "Υδρας ἐκτείνεται, ὅπως προεῖπα, σὲ 480 σελίδες. Ἡ στάχωση εἶναι ἀπλὴ χάρτινη, ποὺ καλύπτεται ἀπὸ χάρτινο πάλι περικάλυμμα, στὸ διοποτὸν ἀνατυπώθηκε ἡ γκραβούρα μιᾶς ἀποψης τῆς "Υδρας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἐνίαντος, ἀπ' τὸ βιβλίο τοῦ περιηγητοῦ A. L. Castellan, *Lettres sur la Morée et les îles de Cérigo, Hydra et Zante*, Paris 1808, planche 13, καὶ στὸ διοπθόφυστό ἢ ἐλαιογραφία τοῦ Γεωργίου Δρίβα (1871) «τὸ μπρίκι Ἀθηνᾶ ("Ἀρης) τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ».

Οἱ χάρτης εἶναι λευκὸς πολυτελής, γνωριζόμενος ὡς βέλβετ 100 γραμμαρίων, χωρὶς ὑδατογράφημα.

Ἡ γραφὴ εἶναι ἡ παραδοσιακὴ χάραξη τῆς γραμματοσειρᾶς τῆς λεγομένης Ἀπλῆς, σὲ ποικίλα μεγέθη, καὶ μαύρη ἐνιαχοῦ, καὶ δεξιοκλινής, ὅπου χρόνι, καὶ ἀραιά, κυρίως γιὰ τὴν ἀμεσην προβολὴν στὴν ὄραση τοῦ ἀναγνώστου τῶν ὀνομάτων τῶν μελοποιῶν, καθὼς καὶ τῆς γνωριζόμενης γραμματοσειρᾶς Πελασγικῆς τῆς Βίβλου, γιὰ ὅλα τὰ ἀρκτικὰ τῶν ὕμνων καὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν κολοφώνων τῶν χειρογράφων ἢ βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων καὶ τῶν παντοίων ἄλλων ἐνθυμήσεων.

Μελάνη μαύρη καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἀποχρώσεις «τοῦ μελανίου» ποὺ προκύπτουν ἀπ' τὴν τετραχρωμία. Τὸ πρῶτο τυπογραφικὸ τετράδιο, δηλαδὴ οἱ σελίδες 1-16, ἐκτυπώθηκε σὲ τετραχρωμία, γιὰ τὸν τονιομὸν τῆς τυπλοφορίας τοῦ βιβλίου στὰ Ἑλληνικὰ καὶ στὰ γαλλικά, καὶ γιὰ καλύτερη προβολὴ ἄλλων

γνωριστικῶν στοιχείων τοῦ τόμου, ὅπως εἶναι ἡ ἀξιόχρεη χορηγία «τοῦ ἵερου καθεδρικοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Φανερωμένης "Υδρας", ἡ ἀφιέρωση «Γρηγορίῳ Θ. Στάθῃ, χαλκεντέρῳ σκαπανεῖ ἐπιστήμης μουσικῆς», καὶ δύο σελίδες χειρογράφων, ὅπου παριστάνεται ἡ γνωστὴ «νουθεσία - μέθοδος τῶν μελλόντων μαθεīν τὸν ἐπιστήμην τῆς μουσικῆς» τοῦ Παναγιώτου τοῦ νέου Χρυσάφου καὶ Πρωτοψάλτου [χρ. Πρ. Ἡλιοὺ 634, φ. 8α], διπλαδή·

'Ο θέλων μουσικὴν μαθεῖν καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι
θέλει πολλὰς ὑπομονάς, θέλει πολλὰς ἡμέρας,
[θέλει καλὸν σωφρονισμὸν καὶ φόβον τοῦ Κυρίου,]
τιμὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον δουκάτα εἰς τὰς χεῖρας·
τότε νὰ μάθει ὁ μαθητὴς καὶ τέλειος νὰ γένει.

Ἡ ἄλλη εἰκόνα ἀφορᾶ στὸν τροχὸ τῆς παραλλαγῆς τῆς ὀκταπηχίας· διπλαδὴ τῆς ὄνομασίας τοῦ κάθε ἥχου μὲ τὸ γνωριστικό του μέλος: ανανες – ἥχος α', νεανες – ἥχος β', νανα – ἥχος τρίτος, αγια – ἥχος δ', αανες – ἥχος βαρύς, νεχε-ανες – ἥχος πλ. β', ανεανες – ἥχος πλ. α', νεαγιε – ἥχος πλ. δ' [χρ. Πρ. Ἡλιοὺ 634, φ. 7β]. Μὲ τετραχρωμίᾳ ἐκτυπώθηκαν καὶ δύο ἄλλα τυπογραφικὰ φύλλα, οἱ σελίδες 417-448, ποὺ περιέχουν πανομοιότυπα τριάντα δύο σελίδων διαφόρων χειρογράφων, ποὺ ἐνδιαφέρουν εἴτε ἀπὸ αἰοθητικὴν καλλιτεχνικὴν ἀποψην, διπλαδὴ φανερώνονται τὰ ἐπίτιτλα κοσμήματα, τὰ ποικιλμένα μεγάλα πρωτογράμματα, κάποια ἀτεχνα λαϊκότροπα ἰχνογραφήματα, ὁ τροχὸς καὶ τὸ δέντρο τῆς παραλλαγῆς τῆς ψαλτικῆς ὀκταπηχίας, προμετωπίδες καὶ κολοφῶνες κ. ἄ., εἴτε κυρίως ἀπὸ ἀποψη περιεχομένου, εἴτε γιὰ τὸ συναμφότερο, πολλὲς φορές.

Γραφεὺς καὶ συγγραφεὺς καὶ φωτογράφος καὶ διορθωτὴς καὶ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου ὁ αὐτὸς κύριος Ἄχιλλεὺς Χαλδαιάκης, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ στὸν σταυροειδῆ κολοφῶνα· Ἐσποχειοθετήθη, εἰς ὥν τὸν Φοινίκην [τοῦ ζεύγους τῶν ἀρίστων τυπογράφων Τσαννούν καὶ Μαριάννας Σούκην] (Τερψιχόρης 9, 14121, Ἡράκλειον Ἀττικῆς), ἔξετυπώθη ὑπὸ τοῦ Α. Βαγενᾶ (Ἄγ. Βαρβάρας 101, Δάφνη), ἐβιβλιοδετήθη εἰς τὴν Βιβλιοδετικὴν ΕΠΕ (Λ. Κατοών 9, Μεταμόρφωσις), τοῦ ἔξωφύλλου σχεδιασθέντος ὑπὸ τῆς Ξανθίππης Μήχα-Μπανιᾶ εἰς τὸν Graphicon (Μαιρομιχάλη 36, 106 80 Ἀθῆναι) καὶ ἔξεδόθη ἐν Ἀθήναις [ὑπὸ τοῦ Ιδρύματος Βιβλαντινῆς Μουσικολογίας], ἐπιμελείᾳ μὲν τοῦ συγγραφέως (ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐλάφθησαν καὶ αἱ κατακεχωριωμέναι εἰς τὸν Κατάλογον φωτογραφία), χορηγίᾳ δὲ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος καὶ τοῦ ἱεροῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Φανερωμένης "Υδρας, ἀρχομένου τοῦ διοχιλιοτοῦ καὶ πέμπτου ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰηοοῦ Χριστοῦ ἔτους.

Κατέγινα ἐδῶ μὲ τὴν βιβλιογραφικὴν περιγραφὴν καὶ τὸν παράθεσην κατὰ παραγράφους τῶν βιβλιογραφικῶν στοιχείων, ὡσὰν νὰ καταλογογραφοῦσα ἔνα κώδικα τῆς Ψαλτικῆς μας Τέχνης, –καταλογογράφος γάρ!–, γιὰ τὸν δείξη τῆς λεπτολόγας διάθεσης ποὺ πρέπει νὰ διακρίνει τὸν καταλογογράφο,

άλλα καὶ γιὰ τὴν φανέρωση ὅλου αὐτοῦ τοῦ νέφους τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος ποὺ ουντρέχουν καὶ σταλάζουν τὸν ἐκδοτικὸν γλυκαομὸν ἐνὸς καλοῦ βιβλίου: ἀπ’ τὸν πρῶτον ἐμπνευστὴν καὶ φιλόπονον ἐρευνητὴν καὶ συγγραφέα ως τὸν τελευταῖον ἑργάτην, ἀκόμα καὶ τὸν μεταφορέα, ποὺ κοπιάζουν φιλότιμα, —μὲ τὸ ἀζημίωτο κάποιο, ἀπλήρωτο πάντοτε κάποιο, «ἴσασιν οἱ εἰδότες!»—, γιὰ νὰ φτάσει τὸ βιβλίο ως ἀνάγνωσμα καὶ οἱ ιδέες ως γονιμοποιὲς δυνάμεις γιὰ τὸν πολαπλασιασμὸν τῶν γνώσεων, γιὰ καινούργια τὴν κάθε στιγμὴν παράδοσην. Καὶ πρέπει ὅλοι αὐτοὶ νὰ γίνονται γνωστοὶ μὲ τὸν ὄνομά τους, γιατὶ τίς περισσότερες φορὲς παραθεωροῦνται καὶ μένουν στὴν οκιὰ τῆς ἀφάνειας.

Γ' Ἡ δομὴ τοῦ Καταλόγου

Ἡ δομὴ τοῦ Καταλόγου, τώρα, εἶναι ἡ κλασικὴ διάρθρωση ἐνὸς ἀμυγοῦς Καταλόγου χειρογράφων Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ὅπως αὐτὴ καθιερώθηκε μὲ τὸν ἔκδοσην τοῦ ἐπιτατόμου Καταλόγου τοῦ γράφοντος *Tὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς* – “Ἄγιον Ὄρος. Μετὰ τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἄλλα γνωριστικὰ στοιχεῖα, προτάσσεται ὁ Πρόλογος ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου Γρ. Θ. Στάθη (σσ. 13-21), ὁ Πίνακας τῶν Περιεχομένων καὶ ὁ κατάλογος τῆς πλούσιας βραχυγραφημένης Βιβλιογραφίας [βιβλίων καὶ μουσικῶν βιβλίων] (σσ. 25-42). Ἀκολουθεῖ (σσ. 43-46) ἡ μικρὴ Εἰσαγωγὴ τοῦ συγγραφέως μὲ τὴν ἀρχαιοπρεπῆ ἀναφορὰ «τοῖς ἐντευξομένοις».

Τὸ κύριο μέρος τοῦ Καταλόγου περιέχεται στὶς σελίδες 47 ἕως 415. Περιγράφονται ἀναλυτικὰ 56 χειρόγραφα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς “Υδρας ἀνέρχεται στὸν 63, ἀν συγκαταριθμηθοῦν οἱ διπλοαριθμοὶ καὶ τὰ λανθάνοντα χειρόγραφα, γιὰ τὰ ὅποια κάνει εἰδικὸ λόγο ὁ συγγραφεὺς. Ἡ σειρὰ τῆς καταλογογραφήσεως τῶν συλλογῶν κατὰ μονές, ὁ ἀριθμὸς χειρογράφων κάθε συλλογῆς καὶ οἱ σελίδες τοῦ Καταλόγου ὅπου περιέχονται εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Α' Μονὴ Προφήτου Ἡλιού, χφφ. 41 (σσ. 47-306) – Β' Μονὴ Παναγίας Ζούρβας, χφφ. 5 (σσ. 307-342) – Γ' Μονὴ Παναγίας Φανερωμένης, χφφ. 4 (σσ. 343-372) – Δ' Μονὴ Ἅγιας Τριάδος, χφφ. 3 (σσ. 373-396) – Ε' Υδραϊκὴ ιδιωτικὴ συλλογαί, χφφ. 2 (σσ. 397-408) – ΣΤ' Μονὴ Ἅγιας Εὐπραξίας (Δοκοῦ), χφφ. 1 (σσ. 409-416).

Στὴν ἀρχὴ τῆς κάθε ἐνότητος, ποὺ κοιμεῖται μάλιστα ἀπὸ ἔνα ἐπίτιτλο παρμένο ἀπὸ κάποιο χειρόγραφο, μετὰ ἀπὸ ἔνα μονόφυλλο μὲ τὸν σχετικὸ φευδότιτλο, προτάσσεται μία *Εἰσαγωγὴ*, στὴν ὁποίᾳ «μνημοναρίζεται», δηλαδὴ καταγράφεται ἡ ἔκφραση τῶν προσωπικῶν ουναισθημάτων ἀπ’ τὴν πρώτη προσέλευση στὴν μονὴ καὶ τὴν πρώτη προσέγγιση καὶ ἐνασχόληση μὲ τὰ χειρόγραφά της, καθὼς καὶ ἡ ἔκφραση τῶν εὐχαριστιῶν πρὸς ὅλους ὅσοι βοήθησαν τὸν συγγραφέα κατὰ τὴν παραμονή του καὶ τὸ ἔργο τῆς καταλογογράφησης. Κάποιες φορὲς ὁ συγγραφεὺς βρίσκεται στὴν ἀλγεινὴ θέση νὰ κάνει μνημόσυνο κάποιων μοναχῶν ποὺ στὸ μεταξὺ «έκοιμηθησαν». Καὶ

ἀπαραιτήτως ή είσαγωγή αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ τὸν βιβλιοθήκην καὶ τὰ χειρόγραφα καὶ μὲ τοὺς τυχὸν προγενέστερους καταλογογράφους. Ἐδῶ λύνονται καὶ τὰ θέματα τῆς πολλαπλῆς ἀριθμόσεως ποὺ φέρουν τὰ χειρόγραφα, κυρίως μὲ τὴν κατάτισην ἐνὸς Ἀντιπαραβολικοῦ Πίνακος, ὅπως ουμβαίνει γιὰ τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιού (σσ. 69-73). Εἰδικὰ στὴν συλλογὴ τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς Πρ. Ἡλιού ὁ συγγραφεὺς προέβη σὲ ἀναταξινόμοπο τῶν χειρογράφων, μὲ κριτήρια «οἰα ἡ σημειογραφία, αἱ χρονολογικαὶ ἐνδείξεις, τὸ (ὅμοιες ἢ μη) περιεχόμενον αὐτῶν καὶ ἔτερα ὅμοια» (σ. 71). Στὶς Εἰσαγωγές, ἀκόμη, τῶν Μονῶν Πρ. Ἡλιού καὶ Παναγίας Ζούρβας ὁ κ. Χαλδαάκης ἔξεπόνσε καὶ παρενέβαλε καὶ τὸν χρήσιμο κατάλογο «τῶν ἀποκειμένων ἐντύπων μουσικῶν βιβλίων» (σσ. 53-66, καὶ 310-314 ἀντίστοιχα).

Ἡ περιγραφὴ τῶν χειρογράφων γίνεται σὲ τριπλῆ διαστρωμάτωση. Στὸν ἀρχὴν δίνονται τὰ στοιχεῖα ταυτότητος τοῦ χειρογράφου, οἱ παντοῖοι ἀριθμοὶ καὶ τὸ ὄνομά του, καὶ ἀλλὰ ἄξια ἰδιαίτερης μνείας στοιχεῖα. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναλυτικὴ περιγραφὴ μὲ ἀναγραφὴ τῶν ἀκριβῶν τίτλων τῆς κάθε συνθέσεως, ὅπου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κάθε μελοποιοῦ, καὶ τοῦ ἀρκτικοῦ τοῦ ὑμνου καὶ μὲ παρεμβολὴν πολλῶν μουσικολογικῶν κυρίως ἢ ἀλλών στοιχείων, τὰ ὅποια διακρίνονται ως γραμμένα μὲ μικρότερα στοιχεῖα. Τὸ τρίτο μέρος ἀφορᾶ στὴν κωδικολογικὴν περιγραφὴν καὶ τὴν προσφορὰ τῶν παντοίων ἀλλών σημειωμάτων καὶ ἐνθυμήσεων στὰ παράφυλλα τοῦ χειρογράφου. Τὸν ἀναλυτικὴν περιγραφὴν ἐμπλουτίζει ἡ φωτογραφικὴ παρεμβολὴ μᾶς ἢ περιοσοτέρων σελίδων τοῦ χειρογράφου, ἢ μέρους σελίδας, τυπωμένων βέβαια ἀσπρόμαυρα.

Τὸν Κατάλογο συμπληρώνουν ἀπαραιτήτως Εὑρετηριακοὶ Πίνακες, τρεῖς κύριοι καὶ ὅσοι ἀλλοὶ κρίνονται καλοί. Α' Μελουργῶν - Ποιητῶν - Κωδικογράφων (σσ. 453-458). Β' Ἰστορικῶν προσώπων καὶ τοπωνυμίων (σσ. 459-461). Γ' Παραστατικὸς τῶν περιγραφομένων χειρογράφων (σσ. 463-465). Δ' Εἰκόνων καὶ πανοροιοτύπων (παρενθέτων ἐντὸς τοῦ κειμένου [1-89] καὶ ἐγχρώμων δύο στὸν ἀρχὴν [Α'-Β']] καὶ τριάντα δύο [Α'-Β']]', στὸ τέλος (σσ. 467-470). Ε' Κυρίων ὄνομάτων [οὲ σημειώσεις καὶ ὑποσημειώσεις] (σσ. 471-472).

Α' Μουσικολογικὴ ἔξέταση

Κατὰ τὴν ἐτοιμασία καὶ τελικὴν ὀρθοθέτηση τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ πρὸς ἔκδοσην, ὁ συγγραφεὺς Ἄχιλλεὺς Χαλδαάκης ἀνοίγτηκε σ' ἔνα δεύτερο ἐπίπεδο γιὰ πλούσια καὶ χροταστικὴ μουσικολογικὴ ἐνασχόληση καὶ ἀδολεσχία. Παίρνοντας ἀφορμὴν ἀπὸ κάποια σχετικὴ μαρτυρία σὲ περιγραφόμενα χειρόγραφα, ποὺ κρίνει ὅτι ἔχει ἔνα ιστορικὸ βάρος καὶ μιὰν εὐρύτερη σημασία, ἢ θέλοντας νὰ ἀναδείξει τὴν φαλτικὴ δραστηριότητα στὸν περιοχὴν τοῦ Ἀργοσαρωνικοῦ τῶν Υδραίων ἢ καὶ ἀλλών μελοποιῶν καὶ κωδικογράφων, μουσικολογεῖ σὲ ἐκτενεῖς - ἐκτενέστατες ὑποσημειώσεις περὶ αὐτὰ τὰ θέματα, ἀνασύρ-

ντας τις πληροφορίες άπ' τὴν πλούσια σχετική βιβλιογραφία, ποὺ κατέχει πιλήρως καὶ ἔχει πῦδη μελετήσει καὶ στὶς ἄλλες προγενέστερες μελέτες του γιὰ τὴν ψαλτικὴν τέχνην στὸν Ἀργοσαρωνικό^{*}.

- Τέτοια καλόδεχτη παντοδαπὴ πληροφόρηση ἀποτελοῦν οἱ περιπτώσεις:
- α. Ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', τοῦ ἔτους αωιθ', «πρὸς τοὺς τιμιωτάτους καὶ χρησιμωτάτους προκρίτους τῆς νίσου Ὑδρας», μὲ τὴν ὥποια τοὺς συνιστᾶ «τὸν αἰδεσιμάτατον ἐν ἱερεῦσι κύρῳ Ἀνδρέαν... εἰς τὸ νὰ ἔξακολουθήσῃ τὴν σειρὰν τοῦ νέου συστήματος τῶν μουσικῶν μαθημάτων». Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴν ιστορικὴν εἰδησην τῆς Σχολῆς τῶν Ψαλτικῶν στὴν Ὑδρα (οο. 51-53).
  - β. Ἡ σχέσην μαθητείας καὶ κωδικογραφικῆς μημήσεως τοῦ Ὑδραίου Γεωργίου παπᾶ Ἰωάννου Μάνου μὲ τὸν Σμυρναῖο διδάσκαλο Ζαφείριον Ζαφείροπουλον, καὶ παρεμφερεῖς ἄλλες εἰδήσεις (σσ. 212-213).
  - γ. Ἡ εἰδησην περὶ προσκλήσεως τὸ ἔτος 1933 τοῦ περιθούτου μουσικοδιδασκάλου Ἰωάννου Θ. Σακελλαρίδην νὰ φάλει κατὰ τὴν πανήγυρην τοῦ ἑορτάζοντος καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ὑδρας, καθὼς καὶ ἡ σχετικὴ εἰδησην γιὰ τὸν θάνατό του, τὸ ἔτος 1938 (ο. 305).

Λυὸς ἄλλες ἀξιοσημείωτες μαρτυρίες ποὺ παρέχονται ἀπ' τὰ χειρόγραφα, εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

- Ἡ μαρτυρία στὸ φ. 279β τοῦ κώδικος Πρ. Ἡλιοὺ 597, τοῦ οιμαντικωτέρου κώδικος αὐτοῦ τοῦ Καταλόγου, μιᾶς ὁγκωδέστατης Παπαδικῆς (φφ. 572+ I-VIII), γραμμένης τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐπὶ πρωτοψαλτίας τοῦ Παναγιώτου τοῦ νέου Χρυσάφου ἀπὸ κρυπτώνυμο μαθητὴ τοῦ Μπαλάσον ἰερέως, ὅτι ὁ Χρυσάφης ὁ νέος εἶχε διδάσκαλο καὶ τὸν Γεράσιμο Ἀγιορείτη «Γερασίμου καθηπυτοῦ τοῦ Χρυσάφου, ἦχος α' Αἰνεῖτε τὸν Κύριον», κοινωνικό. Ὁ συγγραφεὺς δὲν σχολιάζει εὐρέως αὐτὴν τὴν εἰδησην, ἀλλὰ τὴν ἄλλην, ὅτι ὁ Γερμανὸς Νέων Πατρῶν φέρεται ὡς μακαρίτης τὴν ἴδιαν αὐτὴν περίοδο φ. 440α «[Κράτημα] τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λίξει κύρῳ Γερμανοῦ ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν», στὴν σ. 116.
- Ἡ προσευχὴ «τὸν ὥποιαν πρέπει νὰ λέγῃ ὁ κατηχούμενος πρὸ τοῦ μαθήματος», μία οιμείωση, χωρὶς κανένα σχολιασμὸς ἐδῶ, στὸ φ. 2α τοῦ κώδικος Παναγίας Φανερωμένης 3 : «... χάρισαι εἰς μὲν τὸν διδάσκαλον τὴν ἐπιπτειόπτητα νὰ μὲ διδάσκῃ μὲ σαφῆνειν, εἰς ἐμὲ δὲ πέμψον τὸ πανάγιον σου πνεῦμα, διὰ νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν, νὰ ὀξύνῃ τὴν κρίσιν ...» (σ. 365). Αὐτὴν ἡ προσευχὴ θὰ μποροῦσε ν' ἀποτελεῖ, προσαρμοσμένη ἀνάλογα, καὶ προσευχὴ «τῶν μαθητιώντων τὴν ψαλτικὴν τέχνην».

* Οἱ ἄλλες ἐπὶ μέρους σχετικές μελέτες τοῦ Ἀχ. Χαλδαίαν: «Ἡ ψαλτικὴ παράδοση τῆς νίσου Ὑδρας. Α'. 'Ὑδραῖοι κωδικογράφοι, μελουργοὶ καὶ ψάλτες', ΕΕΦΣΠΑ ΑΒ' (1998-2000), συ. 179-196. «Περὶ τὴν καταλογογράφησην τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς Νησιωτικῆς Ἐλλάδος», Μουσικολογία, τεῦχος 16, Ἀθήνα 2002, σο. 143-170. Ἡ ψαλτικὴ τέχνη στὴν Αίγανα. 1. Εὐάγγελος Χ. Μαρίνης (1890-1977), Ἀθῆναι 1995. «Σχολὴ ψαλτικῆς στὴν Αίγανα καὶ ιερατικὴ Σχολὴ στὸν Πόρο ἐπὶ Καποδιστρία. Πρωτογενεῖς παρατηρήσεις μὲ ἀφορμὴ ἔνα "πανηγυρικό"» Ἡ Αίγανα, τεῦχος 1, Αίγανα, Ιανουάριος - Ιούνιος 2000, σο. 97-107.

Θέλοντας νὰ μουσικολογήσω κι ἐγώ λόγο, σᾶς προσφέρω ἀπὸ τὰ περιγρα-
φόμενα στὸν Κατάλογο αὐτὸν χειρόγραφα καὶ μόνο, τὸν Πίνακα τῶν
Ὑδραίων μουσικῶν καὶ κωδικογράφων, γιὰ νὰ ἔχετε νὰ καυχηθῆτε λόγο γιὰ
τοὺς δικούς σας καλλιτέχνες μελοποιοὺς καὶ γραφεῖς τῆς καλῆς χειροτεχνίας
τῆς παραγωγῆς τῶν μουσικῶν χειρογράφων μὲν μαῦρα καὶ κόκκινα μελάνια
καὶ μὲν ποικίλα ἀλλα πολύχρωμα ἐπίτιτλα καὶ στολίδια. Ὁ κ. Χαλδαιάκης
ἀφιέρωσε εἰδικὴ μελέτη τιτλοφορούμενη «Ἡ φαλατικὴ παράδοση τῆς νίσου
“Ὑδρας. Α”. Ὑδραιοὶ κωδικογράφοι, μελουργοὶ καὶ ψάλτες», *ΕΕΦΣΙΙΑ ΛΒ'*
(1998-2000), οο. 179-196, δημ. ἡ ἐντρύφωση εἶναι λεπτομερέστατη.

- Ἀναγνώστης Πάνος Οἰκονόμου [Πρ. Ἡλιοὺ 632 (1796), Παναγίας Φανε-
ρωμένης 2 (τέλη ΙΗ')].
- Δημήτριος Μαρούκας Ὑδραιος, καὶ μελοποιὸς [Πρ. Ἡλιοὺ 722 (1806),
615 (ἀρχ. ΙΘ')].
- Γεώργιος παπा Ἰωάννου Μάνος [Πρ. Ἡλιοὺ 605&604, 611&606 (1823),
617, 623, 723 (1833), 607 (1833), 627, 601, 602, 608, 613, 624, 631, 626].
- Μιχαὴλ Κάλος Ὑδραιος [Ἄγιας Τριάδος 639 (1830)].
- Ἀναστάσιος Ὑδραιος - Ταπεινὸς [Πρ. Ἡλιοὺ 724], ὡς μελοποιός].

Τέλος, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ παραλειφθῇ, οὔτε ἀπὸ μένα τώρα ἐδῶ στὸν
κατακλεῖδα τῆς παρουσίασης, ἡ ὅμορφη περιγραφὴ τῆς μονῆς τοῦ Ηροφίτου
Ἡλιοὺ καὶ τῆς νίσου “Ὑδρας ποὺ ἔκανε ὁ Νικόλαος Χαλιορῆς τὸ 1928 σὺν
ἐκδοσὶ τῆς Πραγματείας ἐξ ἐπόφεως ἱστορικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, Ἡ μονὴ¹
τοῦ προφήτου Ἡλιοὺ ἡ ἐκπαρέντη ἐν τῷ ὄμανήμῳ βουνῷ τῆς νίσου “Ὑδρας. Σὺν
σχετικὴ Εἰσαγωγὴ τῆς Μονῆς Προφήτου Ἡλιοὺ ὁ Ἀχιλλεὺς Χαλδαιάκης μετέ-
φερε τὴν ὑμνητικὴν αὐτὴν περικοπὴν (οο. 50-51): «Φυτείᾳ δὲν κοομεῖ, δυστυχῶς,
τὸ βουνὸ τοῦτο. Θάμνοι ἄγριοι καὶ πρῖνα καὶ ἄκανθαι ἀποτελοῦν τὴν φυτείαν
αὐτοῦ. Καὶ μόνον ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ ἐντὸς τῆς περιμανδρωμένης περιοχῆς τῆς
Μονῆς ποικίλουσι τὸ θέαμα ποῦ μὲν ἀμυγδαλαῖ, ποῦ δὲ μεγάλοι σχῖνοι καὶ ἐν
μέσῳ τούτων ἰοχνὰ κέδροι, ποῦ δὲ πεῦκαι καὶ πολὺ πλησίον τῶν κελλίων, εἰς ἐλα-
χίστην ἔκτασιν, γλυκεῖα ἀμπελος καὶ μικρὸς λαχανόκηπος. Τὴν ἔλλειψιν ὅμως τῆς
φυτείας καὶ τῆς ἐκ ταύτης εὐχαριστίσεως, ἀναπληροῖ ἡ ἀμεριόριστος θέα, ἐκ τῆς
ὑπερόχου ταύτης θέσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ παραπροπτής συναισθάνεται τὴν φυχὴν
του ὑψουμένην ὑπὲρ τὰ ὄρατά καὶ τὸ πνεῦμά του διανοῖγον τῶν νοπτῶν τὰς μύλας.
Ἐξ ὅλων τῶν ομείων εὐρύς, ἀχανῆς διανοίγεται ὁ ὄφριζων, καὶ ἐν συνδυασμῷ μετὰ
τῆς γαλανῆς θαλάσσης, ἐκτενομένης κάτω καὶ τῶν Ηελονοννησιακῶν καὶ Ἀττικῶν
ἀρέων, τὰ ὄποια, ᾧ ἐν χορῷ, περιστοιχίζουσιν ἀπὸ δυσμῶν καὶ βορρᾶ τὴν νησον,
τερπνὸν θέαμα ἀναπαύει καὶ χορτάνει τὸ ἔξειστικὸν βλέμμα. Ἡ δὲ ἀπόλυτος
σιωπή, ἡ ἐπικρατοῦσα ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης, εἶναι ἐν ἐπὶ πλέον μέσον, διὰ τῆς ἀνα-
λύνσεως τῶν αἰσθήσεων, πρὸς γέννησιν ὑψηλῶν ἴδεωδῶν καὶ ὑπεργίνων σκέψε-
ων, ἐξ ὧν πηγάδουσιν αἱ ἀγιαστικαὶ ἀρεταί».

E' Έπιλογος

‘Η νῦν ος Αἴγινα νὰ χαίρει πρέπει ποὺ γέννησε τὸν Ἀχιλλέα Χαλδαιάκη, τὸν φάλτη καὶ τραγουδιστὴ καὶ τὸν δραγανοπαίχτη, τὸν ἐπιστήμονα καὶ πανεπιστημιακὸ διδάσκαλο’ ή νῦν ος ‘Υδρα νὰ ἀγάλλεται πρέπει ποὺ εἶδε τὸν ἀκάματο αὐτὸν ἐρευνητὴ νὰ περπατᾷ στὰ βουνά της ἀπὸ μοναστήρι σὲ μοναστήρι καὶ νὰ τρυγάει ώς μέλισσα ἀπ’ τὰ πεῦκα καὶ τὰ κέδρα, τὰ σχίνα καὶ τὴν ρύγανη, δσα γλυκὰ σὰν μέλι μελίσματα καὶ φάλματα φύλαξαν οἱ καλόγεροι κι οἱ παπάδες μας κλεισμένα στὰ χειρόγραφα τῆς Ψαλτικῆς μας Τέχνης.

Τὸ Ιδρυμα, δέ, Βυζαντινῆς Μουσικολογίας συνευφραίνεται μὲ σᾶς ὅλους τώρα, καὶ κυρίως μὲ τοὺς ὑπεραγαπητοὺς οἰκογενεῖς τοῦ συγγραφέως, –γονεῖς καὶ ούζυγο καὶ τέκνα, καὶ τοὺς πνευματικούς του πατέρες–, καὶ «χαιρετίζει μὲ εὐφρόσυνα συνανθήματα τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀχιλλέως Χαλδαιάκη ἀναληφθὲν ἔργον καὶ παραδίδει ἥδη εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ πόνημα αὐτοῦ ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ, πτοι Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων μουσικῶν κωδίκων τῶν ἀποκεμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν Ιερῶν Μονῶν, τῶν Ιερῶν Ναῶν, ώς καὶ λοιπῶν συλλογῶν τῆς Νησιωτικῆς Έλλάδος, τόμος Α΄ ΥΔΡΑ, βέβαιον δν ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ ὑπὸ παντὸς ἐπιστάμονος, πρωτίστως μουσικοῦ –μουσικολόγου τε καὶ φάλτου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀλλοὶ παντοδαπῆς μορφῶσεως–, θὰ ἀποβῆ ὀφελίμος εἰς φανέρωσην καὶ διάσωσην τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως καὶ εἰς πλουσιόμὸν γνώσεων καὶ δόξαν Θεοῦ».

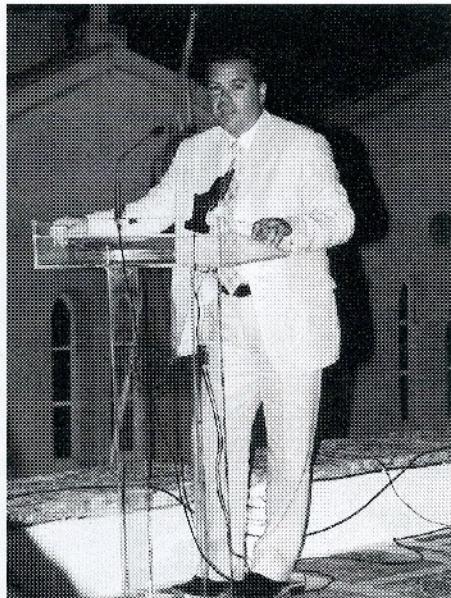
Τὸν λόγο ἔλαφε στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας αὐτῶν τῶν δύο βιβλίων, ποὺ ουγκινημένος ἀππύθυνε λόγους εὐχαριστίας πρὸς τὴν ὁμήγυρη:

Σᾶς εὐχαριστῶ πάρα πολύ!

‘Ἀπόψε, ἀδυνατῶ νὰ ἀρθρώσω ὁποιονδήποτε ἄλλον λόγο, ἐκτὸς ἀπὸ λόγο εὐχαριστίας!

Πρωτίστως, ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστίω αὐτὸν καρδιᾶς ὅλους ἑσᾶς, ποὺ μὲ τὴν παρουσία σας ἀπόψε ἐδῶ μὲ τιμῆτε ἰδιαιτέρως. Ἀπὸ τοὺς τὰ πρῶτα φέροντες τοῦ νποιοῦ, τὸν δεσοπότη, τὸ ιερατεῖο, τὸν ἀντινομάρχη, τὸν δῆμαρχο, τὸν ἀντιδῆμαρχο, τὸν λιμενάρχη, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἐκπροσώπους τῶν φορέων τοῦ νποιοῦ, μέχρι τὸν ἀπὸ κάτοικο καὶ φίλο τῆς ‘Υδρας.

Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ γράφει κανεὶς γιὰ τὴν ‘Υδρα’ εἶναι δύσκολο ἔχειρημα. Τὸν κάλαμο βαραίνουν ὅχι μόνον ἡ λαμπρὴ (καὶ γνωστὴ οὲ ὅλους μας) ἱστορία τοῦ νποιοῦ, ἀλλὰ καὶ

τὸ κατατεθειμένο ἔργο τῶν προγενέστερων ἐρευνητῶν, ὅλων τῶν παλαιότερων καὶ νεότερων μελετητῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παράδοσης τοῦ νησιοῦ. Τί περισσότερο νὰ γράψει κανείς, ἀναλογιζόμενος τὰ ὑπάρχοντα ἔργα τοῦ Λιγνοῦ, τοῦ Χαλιορᾶ, τοῦ Μανίκπ, ἢ τίς ἀντίστοιχες γραφές τοῦ Καραμήτου, τοῦ πρώπου Υδρας Τεροθέου, ἀκόμη καὶ τῆς παρισταμένης ἀπομνηνῆς ὄμιλήτριας Νίνας Ἀδαμοπούλου;

Προσωπικά, πάντως, δοσάκις καλοῦμαι νὰ γράψω ἔστω καὶ διὐδ ἀφάδες γιὰ τὴν Υδρα, πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ σκέφτομαι πάντα ὅλους ἑαῦτας τοὺς κατοίκους τῆς Υδρας, ποὺ γνωρίζετε τὴν ἱστορία καὶ τὴν παράδοση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ πρῶτο χέρι, ἔφα καλύτερα ἀπὸ τὸν καθένα. Η σκέψη σας, πραγματικά, μὲ βιαστίζει· μὲ ἔκεινη, ὅμως, τὴν εὐεργετικὴ γιὰ τὸν ἐρευνητὴ βάσανο, ποὺ ἀποτέλει τὴν κατάθεσην ὁποιασδήποτε ἀβασάνιστης γραφῆς. Τὸ ἐρώτημα ποὺ θέτω πάντα στὸν ἑαυτό μου εἶναι· πῶς θὰ ἀντιδράσουν οἱ γηγενεῖς Υδραῖοι στὰ γραφόμενά μου; Θὰ μειδάσουν πρὸ ἐνὸς ἀφελοῦς καὶ ἀμαθοῦς ρομαντικοῦ μειρακίσκου ἢ θὰ συγκατανεύσουν ἐπιδοκιμαστικά, θεωρώντας τὰ γραφόμενα ως μία περαιτέρω συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ τόπου τους; Αὔτη εἶναι ἡ σκέψη ποὺ μὲ κατατρύχει· μπορῶ δὲ νὰ πῶ διτὶ μὲ ἔχει βοηθήσει καθοριστικά, διότι, πρὸς ἀμοφυγὴν τῆς πρώτης ἀντιδραστῆς ἀναγκάζομαι νὰ διευρύνω συνεχῶς τὴν σχετικὴ ἐρευνα, νὰ ἀνατρέχω στὰ δημοσιευμένα καὶ ἀδημοσίευτα ἀρχεῖα, νὰ ξεφυλλίζω τὰ ὑπάρχοντα περιοδικά, νὰ διεξέρχομαι τὴν ὑφιστάμενη βιβλιογραφία, καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴν προσωπική μου, τούλάχιστον, κατάρτικη ὁ βαθμὸς τῆς περαιτέρω οὐσιαστικῆς ἢ μὴ ουσιβολτῆς τῶν γραφομένων μου στὸν ἐν γένει ὄδραικὴ παράδοση ἀπομένει νὰ κριθεῖ ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς (όρισμένοι τῶν ὅποιων μῆλησαν ἀπόψε) ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ κυρίως ἀπὸ ἔστις, τοὺς φιλιάτους Υδραίους!

Η ἔμπινευση γιὰ τὴν ὄργανωση τῆς ἀπομνηνῆς ἑκδίλωσης ὀφείλεται (ὅπως δοιοι καταλαβαίνετε) στὸν ἀγαπητὸν π. Ἀκίνδυνο Λαρδανό, στὸν ὅποιο χρωστῶ θερμότατες εὐχαριστίες. Χρόνια τώρα μὲ τημᾶ μὲ τὰ φιλία καὶ κυρίως μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη του, σὲ τέτοιο βαθμὸ ποὺ (παρότι τὸ ἐπιθυμῶ) φοβοῦμαι διτὶ ἀδύνατω νὰ τοῦ ἀποδώσω στὰ ἵστα τὰ ἵδια συναισθήματα. Χαίρω ἰδιαιτέρως διότι στὸ πρόσωπό του ἀναγνωρίζεται πλέον (προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὀλονέν καὶ εὐκρινέστερα) ὅχι μόνον ὁ ὀτρυπρὸς πρωθιερέας τοῦ μπτροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Υδρας ἢ ὁ ρέκτης γενικὸς ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος τῆς μπτρόπολίς μας, ἀλλὰ καὶ ὁ πρωτεργάτης πολλῶν ἀλλών οπιμανικῶν πνευματικῶν καὶ εὐρύτερα κοινωνικο-πολιτικῶν ἑκδηλώσεων στὸ νησί. Εὔχομαι, ἀγαπητέ μου π. Ἀκίνδυνε, νὰ λαμβάνεις πάντοτε ἄνωθεν δύναμην καὶ τὴν κατ' ἄμφω ήγεία, ὥστε νὰ πληροφορεῖς τὰ διακονία σου καὶ νὰ χαίρεσαι τὴν οἰκογένειά σου!

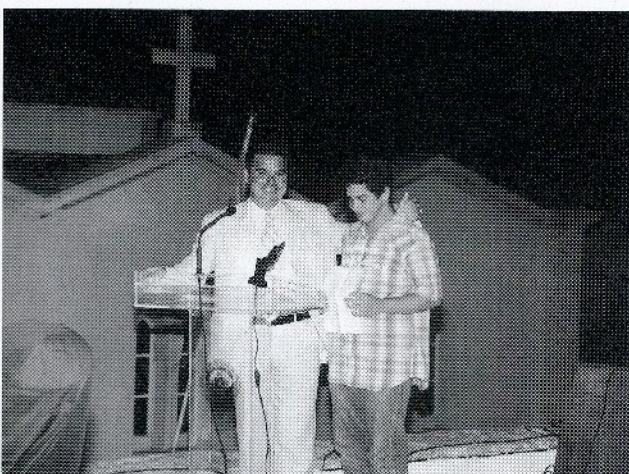
Θερμότατες εὐχαριστίες ἀπευθύνω καὶ στὸν διάσημον τῆς ἀπομνηνῆς ἑκδίλωσης:

- στὸ φημὸν Νίνα Ἀδαμοπούλου, εὐφρίμως γνωστὸν τόσο γιὰ τὴν δραστηριότητά της στὸ Ιστορικὸ Ἀρχεῖο-Μουσεῖο Υδρας, δσο καὶ γιὰ τὶς ιστορικὲς συγγραφές της, ποὺ (ὅπως προειδοποιεῖται) ἀποτελοῦν ὕδη ἀναγκαῖο καὶ ἀσφαλῆ γνώμονα γιὰ δύσους ἀσχολοῦνται μὲ τὰ τῆς ἱστορίας τῆς Υδρας (καὶ ὅχι μόνον).

- στὸν ἀγαπητό μου καθηγητὴ κ. Δημήτριο Γόνη, γνωστό μου ἀπὸ τὰ φοιτητικά μου χρόνια στὴ Θεολογικὴ Σχολή, μὲ τὸν ὅποιο ἔχω τὴν ἐξαιρετικὴν εὐλογίαν καὶ τὴν ἴδιατερην τύχην νὰ συνεργάζομαι ἐσχάτως στὸ μέγα ἐγχείρημα τῆς ἔκδοσης τῶν Ἀπάντων τοῦ ἡγίου Νεκταρίου. Ἡ συναντροφὴ μαζί του εἶναι ἄκρως διδακτικὴ καὶ ξεχωριστὰ ἐπωφελής, τόσο στὸ καθαρὰ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο, ὅσο καὶ σὲ ἑκεῖνα τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης καὶ τῆς μεθοδολογίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας.
- ἡ ἀπουσία τοῦ φιλτάτου μου καθηγητῆ Γρηγορίου Στάθη, γιὰ ἀνυπέρβλητους οἰκογενειακοὺς λόγους, σκιάζει κάπως τὴν ἀποψινὴν χαρᾶ μου... Τὸ κείμενο ποὺ ἀπέστειλε, ώστόσο (καὶ τὸ ὅποιο ἀνέγνωσε, ἀντ' αὐτοῦ, ὁ π. Ἀκίνδυνος, γεγονὸς γιὰ τὸ ὅποιο τὸν εὐχαριστῶ ἐπιπρόσθετα), αὐτὸ τὸ κείμενο, λέω, ποὺ γράφτηκε ἐν μέσῳ δεινῶν προσωπικῶν περιστάσεων, εἶναι ἴδιατερα εὐγλωττο. Εἶναι ἀψευδῆς μάρτυρας τῆς ἀγάπης του, τὴν ὥποια μάταια προσπαθῶ (ἐπὶ εἴκοσι ὥδη χρόνια) νὰ συναγωνιστῶ· νοερὰ ἀποπειρῶμαι καὶ ἀπόψε νὰ ὑπερακοντίσω, προσθέτοντας μαζὶ τὸν σεβασμό μου καὶ τίς ἀπειρες εὐχαριστίες μου, «κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα».

Τὰ δύο βιβλία ποὺ παρουσιάσθηκαν ἀπόψε ἔχουν, βέβαια, τὴν ἱστορία τους, ποὺ γιὰ τὸν συγγραφέα τους εἶναι μιὰ προσωπικὴ ἱστορία, μιὰ ἱστορία ζωῆς. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔνα (ό κατάλογος τῶν μουσικῶν χειρογράφων) τυπώθηκε μόλις πρόσφατα καὶ τὸ ἄλλο (τὸ περὶ τοῦ γέροντος Τεροθέου) πρὸ ἐξαετίας, ἀμφότερα ἔχουν γραφεῖ σχεδόν ταυτόχρονα, κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴν περίοδο· μάλιστα, πρῶτα ἐκπονήθηκε ὁ κατάλογος τῶν μουσικῶν χειρογράφων καὶ μετὰ ἐτοιμάσθηκε τὸ περὶ τοῦ γέροντος Τεροθέου.

Προσωπικά, ἔχω πάντοτε πρὸ δρφθαλμῶν μιὰν ἀπτὴ ἀπόδειξη τῆς παλαιότητας τῶν δύο αὐτῶν βιβλίων, τὴν ζωντανή, τρόπον τινά, χρονολόγησην καὶ ἡλικία τους· μιλῶ γιὰ τὸν γιό μου τὸν Γιώργο, ποὺ γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸν παρακάλεσα νὰ παρευρίσκεται ἀπόψε κοντά μας καὶ θὰ ἥθελα νὰ σᾶς τὸν παρουσιάσω...

Τὸ ἔνα βιβλίο (ό κατάλογος τῶν μουσικῶν χειρογράφων) γράφτηκε ὅταν ὁ Γιῶργος ἐκυροφορεῖτο, ἐνῶ τὸ ἀλλό (τὸ περὶ τοῦ γέροντος Τεροθέου) γράφτηκε ἐνῶ ἦταν νεογέννηπο μωράκι...Λιατρῷ, μάλιστα, ἴσχυρὴ τὸν ἀνάμνηση τῆς ἔξῆς εἰκόνας; ἡ τραπεζαρία τοῦ οικιοῦ μας νὰ εἴναι κατάμεστη ἀπὸ τὴν ἀπλωμένη σχετικὴ βιβλιογραφία, καὶ ἐγώ, ἐνῶ δουλεύω γιὰ τὸ βιβλίο, νὰ προσπαθῶ παράλληλα νὰ κουνάω, μὲ τὰ πόδια μου, μιὰν κουνία, μέσα στὴν ὄποια ἦταν ὁ Γιῶργος, μωράκι τότε δυο-τριῶν μηνῶν...

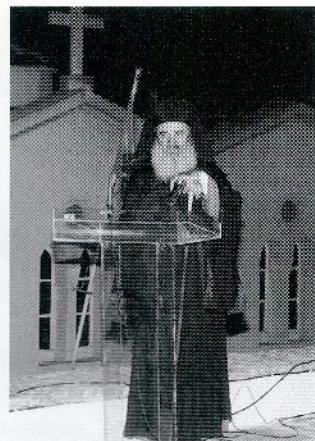
Στὸ πρόσωπο τοῦ Γιώργου (ποὺ σχετίζεται, κατ’ αὐτὸν τὸν ὅχι καὶ τὸσο εὐχάριστο γιὰ τὸν ἴδιο τρόπο, μὲ τὰ παρουσιασθέντα ἀπόφευ βιβλία) θὰ ἥθελα νὰ εὐχαριστήσω ἀπὸ τὴν καρδιά μου ὅλα τὰ μέλι τῆς οἰκογένεας μου (τὰ γυναίκα μου, Λουκία, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τρία παιδιά μας, Εδαγγελία-Μιχάλη-Κυριακή), γιὰ τὴν ἰώβεια ὑπομονὴ ποὺ ἐπέδειξαν (καὶ, διυτιχῆς γ’ αὐτούς, συνεχίζουν νὰ ἐπιδεικνύουν) πρὸς τὸ πρόσωπό μου· σ’ αὐτοὺς ἀξίζει, στὸν πραγματικότη-

τα, ὁ ὅποιος ἔπαινος καὶ τὰ ὅποια εὔσημα ἀκούοθηκαν ἀπόφευ ἐδῶ· σ’ αὐτοὺς καὶ κατεξοχὴν στὴ γυναίκα μου τὴ Λουκία (ποὺ ἔχω τὴ χαρὰ νὰ παρευρίσκεται ἀπόψε κοντά μου), ἡ ὅποια εἴναι ὁ ἀφανῆς καὶ ἀνιδιοτελῆς καὶ ἀκούραστος ἥρωας αὐτῆς τῆς ἑρευνητικῆς καὶ συγγραφικῆς δραστηριότητας. Ζητῶ σιγγνόμη ποὺ ὁ λόγος καταντᾶ ἐδῶ ἐντελῶς προσωπικός, ἀλλά, βλέπετε, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κοινὲς βιοτικὲς μέριμνες, ἀκόμη καὶ οἱ παραπάνω δραστηριότητες (ποὺ σὲ πρώτη ἐκτίμηση φαντάζουν ἐντελῶς θεμιτὲς καὶ ἀπόλυτα δημιουργικές) ἀπόστεροῦν ἀπὸ τὴν ἀναγκαία ὀλοκληρωτικὴ φυσικὴ ἡ ἀκόμη καὶ πνευματικὴ παρουσία μας τοὺς οἰκείους μας, αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαπῶν καὶ τοὺς ἀγαπᾶμε...

Γιὰ νὰ κλείσω αὐτὰ τὰν εὐχαριστήρια προσλαλιά μου θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ παρακαλέσω τὸν Γιῶργο νὰ μᾶς διαβάσει ἔνα τιμῆμα (τὰν τελευταῖα παράγραφο) ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Βίου τοῦ γέροντος Τεροθέου....

Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί μου σεβασμιώτατοι, σᾶς παρακαλῶ καὶ ἐγώ, ὁ ἔλληστος ἀδελφός σας, δόμοι καὶ τὸν ἐαυτὸν μου· ἃς μὴ φανῶμεν, λέγω, τέκνα νόθα καὶ ἀχρίστοι ἢ ἀνάξια τῆς ἀλύσεως τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς καὶ παραβάται τῶν πρὸς Θεὸν ὑποοχέσεων καὶ τοῦ ἀγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχῆματος ὅποι φορᾶμεν, οἱ ταιεινοί. Ἀλλ’ ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃς βιάσωρεν τὸ μετὰ ὀλίγον φθειρόμενον τοῦτο οιρκίον καὶ ἀς καταπατίσωμεν τὰς νοντάς καὶ ποικιλοειδεῖς παγίδας τοῦ πονηροῦ δράκοντος, διὰ νὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου μας καὶ εἰς τὰν Λευτέραν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου μας ἐσιολιομένοι μὲ τὸ ὑπέρλαμπρον φόρεμα τῆς

άγγελικῆς ζωῆς, διὰ μέσου τῆς ἐγκρατείας, ὑπακοῆς, σωφρούντης, ἀγιασμοῦ καὶ καθαρότητος καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων κατορθωμάτων. Καὶ οὕτω, νὰ συναριθμηθῶμεν, μετὰ τῶν ἐν ἀσκήσῃ λαμψάντων καὶ τῶν συνωνυμούντων ἡμῖν ἀγίων πατέρων ἡμῶν, δι' ὧν καὶ μεθ' ὧν εἰοξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, μετὰ τοῦ ἀποδήμου πατρὸς ἡμῶν Ἱεροθέου, εἰς τὴν οὐρανίον Βασιλείαν, δοξάζοντες Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἀγίου Πνεῦμα, τὴν παναγίαν καὶ ὄμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα, τὸν τῶν ὅλων Θεόν, οὓν τῇ Κυρίᾳ Δεοποίην καὶ ἀειπαρθένῳ Θεοτόκῳ, τῇ ἐγγυτρίᾳ ἡμῶν καὶ μεστρίᾳ πάντων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, παναχράντῳ Μαρίᾳ, συνάμα δέ, τῷ ἐνδόξῳ καὶ προστάτῃ ἡμῶν Προφήτῃ Ἡλίᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἐπουρανίῳ στρατιᾷ τῶν νοερῶν Δυνάμεων, μετὰ τῶν ἀπαξαπάντων τῶν ἀγίων, εἰς τοὺς ἀμεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τὴν ἐκδήλωσην ἔκλεισε, μὲν ἀρμόδια εὐλογητικὴ προσλαλιά, ὁ παριστάμενος μητροπολίτης "Υδρας κ. Ἐφραίμ, ποὺ εὐχαρίστησε καὶ εὐλόγησε πατρικὰ ὅλους τοὺς συντελεστές αὐτῆς τῆς παρουσίαστης· ἀπευθυνόμενος, τέλος, πρὸς τὸν συγγραφέα τῶν δύο βιβλίων (μὲ τὸν διποτο -δημος τόνισε- τοὺς συνδέει παλαιὰ πνευματικὴ σχέσην σίοῦ πρὸς πατέρα) δὲν ἔκριψε καὶ τὴ βαθείᾳ του συγκίνησην, συγκίνησην -μάλιστα- ποὺ πρὸς στιγμὴν τὸν «δυσκόλεψε» νὰ διλοκληρώσει τὸν είρημὸ τῶν σκέψεων του...

Ἀκολούθησε ἀπονομὴ τιμητικῶν πλακετῶν στοὺς ὅμιλπτες καὶ στὸν συγγραφέα· γιὰ τὸ τέλος εἶχε ὄργανωθεῖ καὶ λαμπρὸ δεξιώσην, ὅπου ὅλοι οἱ παρευρεθέντες ἀπόλαυσαν γευστικὰ ὑδραϊκὰ ἐδέσματα...

